

VEIKSNIAI LEMIANTYS NACIONALINĖS DARNAUS VYSTYMOSI STRATEGIJOS
ĮGYVENDINIMĄ LIETUVOS BENDROJO UGDYMO MOKYKLOSE

Magistro baigiamasis darbas

ISM Vadybos ir ekonomikos universitetas

Švietimo lyderystės studijų programa

Darbo autorė

Ana Pavilovič-Jančis

2020 m. sausis

Vilnius

SANTRAUKA

Pavilovič-Jančis A. (2019). Veiksniai lemiantys nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimą Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose. Magistrantūros baigiamasis darbas. ISM Vadybos ir ekonomikos universitetas.

Šio magistro darbo tikslas nustatyti veiksnius, lemiančius nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimą Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose.

Norint pasiekti darnaus vystymosi nustatytą UNESCO tikslų būtina visai žmonijai glaudžiai bendradarbiauti ir ieškoti tinkamų sprendimų. Mokyklos vaidmuo siekiant darnaus vystymosi tikslų taip pat labai svarbus siekiant gerovės.

Atlikus literatūros analizę išskirta, kad administracijos / vadovo požiūris, iniciatyvų skatinimas ir pagalba lemia darnaus vystymosi tikslų sėkmingą įgyvendinimą. Empirinio tyrimo metu apklausti 273 respondentai. Buvo nustatytas svarbus faktas dėl pedagogų gyvenimo būdo, kuris ne visada siejamas su darnaus vystymosi nustatytais tikslais ir uždaviniais. Respondentų nurodyti atsakymai rodo, kad pedagogams svarbi teisinė bazė bei vyriausybės priimami sprendimai, taip pat pedagogams yra svarbu vadovautis Nacionaline darnaus vystymosi strategija.

Apibendrinant gautus tyrimo duomenis bei literatūros analizę padarytos išvados, pateiktos rekomendacijos mokyklų vadovams bei nurodyti veiksniai, kurie gali būti panaudoti sudarant darnios mokyklos strategiją.

Raktiniai žodžiai: darnus vystymasis, Nacionalinė darnaus vystymosi strategija, aplinka, visuomenė, ekonomika, pedagogų pažinimo, požiūrio ir elgesio konstruktai.

ABSTRACT

Pavilovič-Jančis, A. (2019). Factors Determining the Implementation of the National Strategy for Sustainable Development in Lithuanian General Education Schools. ISM University of Management and Economics.

This master's thesis aims to determine the factors that determine the implementation of the national sustainable development strategy in Lithuanian general education schools. In order to achieve the UNESCO goals of sustainable development, all humanity needs to work closely together to find appropriate solutions. The school's role in achieving the goals of sustainable development is also crucial to social prosperity.

The analysis of the literature revealed that the attitude of the administration/manager, the encouragement of initiatives and help determine the successful implementation of the goals of sustainable development. The empirical survey surveyed 273 respondents. An important fact identified regarding the lifestyle of educators, which is not always related to the goals and objectives set for sustainable development. The answers provided by the respondents show that the legal framework and the decisions taken by the government are essential for educators. It is likely vital for educators to follow the National Strategy for Sustainable Development.

After summarizing the research data and literature analysis, were drawn conclusions and has been made recommendations for school leaders and factors that could be useful in the development of a sustainable school strategy indicated.

Key words: Sustainable Development, National Strategy for Sustainable Development, Environment, Society, Economics, Constructors of Teacher Cognition, Attitude and Behavior.

TURINYS

SANTRAUKA.....	2
ABSTRACT.....	3
ĮVADAS.....	6
PROBLEMOS APIBRĖŽIMAS.....	12
1. LITERATŪROS ANALIZĖ.....	13
1.1. Nacionalinė darnaus vystymosi strategija.....	13
1.2. Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimas Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose.....	17
1.3. Švietimas darniam vystymuisi: kitų šalių patirtis.....	19
1.4. Suinteresuotų grupių vaidmuo įgyvendinant darnaus vystymosi švietimo strategiją.....	23
1.4.1. Atnaujintos bendrosios dalykų programos ir darnus vystymasis švietime.....	23
1.5. Administracijos / vadovo vaidmuo įgyvendinant nacionalinę darnaus vystymosi strategiją.....	27
1.6. Mokytojo vaidmuo įgyvendinant nacionalinę darnaus vystymosi strategiją.....	30
1.7. Kitų institucijų vaidmuo įgyvendinant nacionalinę darnaus vystymosi strategiją.....	34
2. EMPIRINIO TYRIMO METODOLOGIJA IR PAGRINDIMAS.....	37
2.1. Empirinio tyrimo tikslas ir uždaviniai.....	37
2.2. Empirinio tyrimo metodas.....	37
2.3. Tyrimo instrumento pagrindimas.....	37
2.4. Tyrimo eiga: kiekybinis tyrimas.....	40
2.5. Tyrimo rezultatų analizė.....	40
2.5.1. Pedagogų darnaus vystymosi pažinimo konstruktas aplinkos, socialiniu ir ekonominiu aspektais.....	41
2.5.2. Pedagogų darnaus vystymosi požiūrio konstruktas aplinkos, socialiniu ir ekonominiu aspektais.....	43
2.5.3. Pedagogų darnaus vystymosi elgesio konstruktas aplinkos, socialiniu ir ekonominiu aspektais.....	46
3. APIBENDRINIMAI (EMPIRINIO TYRIMO IR LITERATŪROS APŽVALGOS SINTEZĖ).....	51
4. IŠVADOS.....	53
PRAKTINĖS REKOMENDACIJOS.....	54
NAUDOTOS LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	55

PRIEDAI.....	63
--------------	----

IVADAS

Pasaulis, pagrįstas taika ir teisingumu bei laikantis darnaus vystymosi principų, yra ne tik tobula ateities vizija, bet ir gyvenimas pagal Jungtinių Tautų nustatytus įsipareigojimus 2015 m. Darnaus vystymosi tikslai palaiko mus siekiant priimtų įsipareigojimų ir vizijos, prie kurių mokykla taip pat gali prisidėti, paaiškindama ir formuodama mokiniams tarpusavio globalią priklausomybę ir bendrą atsakomybę už supantį pasaulį.

Ketvirtas iš nustatytų darnaus vystymosi tikslų yra siekis užtikrinti aukštos kokybės švietimą visiems ir skatinti mokymąsi visą gyvenimą. Aukštos kokybės švietimas sudaro sąlygas geresniam žmonių gyvenimui ir darniam vystymuisi. Visuotinės galimybės mokytis gerina gyvenimo kokybę ir suteikia galimybę rasti novatoriškus sprendimus, susijusius su didžiausiomis šiuolaikinio pasaulio problemomis.

Šiuo metu daugiau nei 265 mln. vaikų nelanko mokyklos, o 22 proc. nelanko pradinės mokyklos. Be to, vaikai, kurie šiandien mokosi mokykloje, ne visi moka skaityti ir skaičiuoti.

Didelė pažanga padaryta gerinant visų lygių švietimą ir besimokančiųjų, ypač moterų ir mergaičių, skaičių. Žmonių, turinčių pagrindinius rašymo ir skaitymo įgūdžius, skaičius nepaprastai išaugo, tačiau norint pasiekti darnaus vystymosi ketvirtą tikslą reikia dėti daugiau pastangų. Pavyzdžiui, nors berniukų ir mergaičių lygybė prieinant prie pradinio ugdymo jau buvo pasiekta visame pasaulyje, tik kai kurios šalys pasiekė šį tikslą visais lygmenimis (Kosiedowski, 2010).

Prastos švietimo kokybės priežastys yra tinkamai parengtų mokytojų trūkumas, prastos mokymosi sąlygos mokyklose ir nelygios galimybės mokytis iš kaimo vietovių kilusiems vaikams. Aukštos kokybės švietimo užtikrinimas apima švietimo stipendijų programų, seminarų mokytojams kūrimą, mokyklų statybą ir geresnį vandens ir elektros tiekimą mokyklose. Ilgalaikiai sprendimai bendrojo ugdymo mokykloje gali paspartinti darną ir įtakoti vykstančius procesus įgyvendinant darnaus vystymosi tikslus (Gilmore, 2001).

Nuo Antrojo pasaulinio karo pabaigos ir globalizacijos proceso pradžios neigiami reiškiniai apėmė pasaulį, pavyzdžiui, alkis, skurdas, socialinė nelygybė, norint gauti išsilavinimą ar švarią aplinką, paskatino pasaulio lyderius ir tarptautinę bendruomenę stengtis pagerinti šią situaciją.

Lūžis įvyko 2000 m., kai JT viršūnių susitikime 189 šalių vadovų buvo apibrėžti Tūkstantmečio darnaus vystymosi tikslai, tarp kurių buvo numatyta be kitų tikslų panaikinti didžiulį skurdą, apriboti ŽIV / AIDS plitimą ir užtikrinti visuotinį pagrindinio išsilavinimo prieinamumą. Nepaisant pastangų ir išteklių, iki 2015 m. iš aštuonių tikslų buvo pasiekti tik

trys, kurie parodė, kokie sunkūs ir sudėtingi yra šie iššūkiai. Buvo pripažinta, kad jų turėtų būti laikomasi platesne ir universalesne forma. Taip pat verta pasidalyti atsakomybe šiuo atžvilgiu ir leisti piliečiams labiau įsitraukti į darnaus vystymosi veiklą. Ši užduotis tenka mokyklai, kuri turėtų nurodyti šiuolaikinio pasaulio iššūkius, sukurti erdvę jiems apmąstyti ir motyvuoti mokyklos bendruomenę priimti pagrįstus sprendimus bei organizuoti pilietinę veiklą (Gilmore, 2001).

Darnaus vystymosi tikslų paskelbimas dokumente „Mes keičiame savo pasaulį: darnaus vystymosi darbotvarkė 2030“ (priimtas 2015 m. rugsėjo 25 d. kaip Jungtinių tautų Generalinės asamblėjos rezoliucija) yra veiklos, kuria siekiama darnaus vystymosi, tęsinys per nustatytas tris dimensijas: ekonominę, socialinę ir aplinkos. Tikimasi, kad per ateinančius 15 metų 17 kompleksinių tikslų ir 169 su jais susiję konkretūs uždaviniai paskatins darnią veiklą žmonijai ir mūsų planetai ypač svarbiose srityse.

Norint pasiekti darnaus vystymosi tikslus, žmonija turi glaudžiai bendradarbiauti ir ieškoti sprendimų. Tai yra kreipimasis į visus: ne tik į piliečius, bet ir vyriausybes, vietas valdžios institucijas, privatų sektorių, viešąsias įstaigas, akademinį pasaulį ir nevyriausybines organizacijas (Dyllick, Hockerts, 2002).

Lietuva taip pat prisiėmė šį įsipareigojimą ir aktyviai dalyvauja įgyvendinant pasaulinius plėtros tikslus (LR Vyriausybės nutarimas „Dėl nacionalinės darnaus vystymosi strategijos patvirtinimo ir įgyvendinimo pakeitimo“, 2009). Didelė darnaus vystymosi tikslų taikymo sritis reikalauja glaudaus įvairių subjektų bendradarbiavimo visose veiklos srityse, pradedant pramonės ir žemės ūkio produkcija, baigiant švietimu ir aukštuoju mokslu, miesto ar regiono valdymo sistemomis (Dyllick, Hockerts, 2002).

Negalime pervertinti mokyklos vaidmens. Svarbu, kad mokytojų ir direktorių pastangomis būtų užtikrintas darnų vystymąsi skatinantis švietimas. Tai numato 4-asis Dokumento tikslas: iki 2030 m. – „užtikrinti, kad visi besimokantieji įgytų žinių ir įgūdžių, reikalingų skatinti darnų vystymąsi, taip pat ir mokant darnaus vystymosi, subalansuoto gyvenimo būdo, žmogaus teisių, lyčių lygybės, taikos ir neprievaratos kultūros skatinimo, visuotinio pilietiškumo ir kultūrinės įvairovės vertinimo bei kultūros indėlio į darnų vystymąsi“. Atlikti 2002–2007 metais Lietuvos paramos fondo smulkaus ir vidutinio verslo tyrimai leidžia teigti, kad Lietuvos parama smulkiąjam ir vidutiniam verslui daro teigiamą įtaką darniam vystymuisi (Šivickas, Simanavičius, Pukis, 2010).

Visuotinis švietimas yra ne tik idėja įvairinti ar modernizuoti mokyklos veiklą. Tai gebėjimas paveikti požiūrį, įpročius, pažiūras, taigi ir pasaulį. „Jaudindami kitus, ypač jaunus

žmones, galime tai pakeisti į gerą pusę“ (Kosiedowski, 2010). „Svarbus suvokimas tame, ką darnumas reiškia konkrečioje organizacijoje, apibrėžiant laiką, kiek tai gali būti naudojama siekiant organizacijos tikslų ir kiek tai susiję su natūralių išteklių apsauga“ (Dilworth, Stokes, Weinberger, Spartari, 2011). Atliktos autorių Esty ir Winston (2009) analizės rodo, kad verslo įmonės ir bendrojo ugdymo mokyklos turi glaudžiai bendradarbiauti tarpusavyje. Clifton ir Amran (2010) nuomone reikia viską daryti, kad „didėtų atsinaujinantys pasauliniai ištekliai, mažėtų tarša, didėtų išteklių naudojimo efektyvumas, kapitalas būtų investuojamas į naujas, „švaresnes“ technologijas, perprojektuojamas naujus taikomus produktus ir paslaugas, kad padarytų juos labiau ekologiškus“ (Esty ir Winston, 2009; Clifton, Amran, 2010).

Mokyklos vaidmuo siekiant tvaresnio pasaulio vystymosi ir gerovės sutampa su globaliojo švietimo samprata, kuri praturtina mokymą atkreipiant dėmesį į tarpusavio priklausomybes, jungiančias žmones, vietas ir įvykius visame pasaulyje. Tai yra suformuoti pagarbos, atsakomybės ir solidarumo požiūrį ir pasirengti aktyviai spręsti visos žmonijos iššūkius (Kosiedowski, 2010).

Įgyvendinant atskirų dalykų pagrindines programas, yra daug galimybių aptarti globalios tarpusavio priklausomybės ir darnaus vystymosi tikslų elementus. Dėl to norint spręsti šias problemas nereikia papildomo darbo ir laiko, be to, tai padeda geriau mokytis, parodyti žinias iš skirtingų perspektyvų, didinant pamokų patrauklumą ir mokinių įsitraukimą. Šiuo metodu naudojasi vis daugiau mokyklų direktorių ir mokytojų, taip pat pedagogų iš nevyriausybinių organizacijų, propaguojančių visuotinį švietimą (Bałachowicz, 2015).

Darbas su mokiniais projekto metodu sukuria galimybę pritaikyti žinias ir idėjas globalios tarpusavio priklausomybės ir darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimo srityje, kartu stiprinant daugelį pagrindinių įgūdžių, tokių kaip bendravimas, konfliktų sprendimas ir kūrybiškumas. Mokyklos ir vietos bendruomenės tarpusavio bendradarbiavimas leidžia mokiniams geriau integruotis į savo vietos aplinką, o, kita vertus, tai padeda gilinti žinias apie globalius iššūkius ir formuoti pagarbos kitiems požiūrį bei atsakomybę už pasaulį (Pery, žr. 04.03.2019). Sugebėjimas įtraukti jaunus žmones į tam tikrą veiklą yra svarbus, nes esant tokioms sudėtingoms ir sunkioms problemoms vien tik žinių teikimas gali sukelti bejėgiškumo jausmą. Visa mokyklos bendruomenė turėtų žinoti, kad jos veikla yra svarbi ir gali formuoti teisingą, taikų ir tvarų pasaulį (Bruzgelevičienė, 2006).

Darbo tikslas. Nustatyti veiksnius, lemiančius nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimą Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose.

Darbo uždaviniai:

1. Atlikti akademinės literatūros analizę, siekiant atskleisti darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo veiksnius mokyklose.
2. Empirinio tyrimo pagalba nustatyti nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo paskatas ir kliūtis bei vyraujančias praktikas Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose.
3. Pateikti praktines rekomendacijas, kurios padėtų bendrojo ugdymo mokyklų vadovams efektyviai įgyvendinti nacionalinę darnaus vystymosi strategiją.

Empirinio tyrimo tikslas. Empiriškai atskleisti veiksnius, lemiančius darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimą Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose.

Empirinio tyrimo uždaviniai:

1. Įvertinti vadovų ir pedagogų pasirengimą bei palankius veiksnius darnaus vystymosi strategijai įgyvendinti;
2. Nustatyti, kas skatina ir kas trukdo įgyvendinti nacionalinę darnaus vystymosi strategiją;
3. Įvertinti, ar bendrojo ugdymo mokyklos taiko kokias nors praktikas, norėdamos įgyvendinti nacionalinę darnaus vystymosi strategiją;
4. Parengti Darnios mokyklos strategijos įgyvendinimo sudarymo principus.

Tyrimo metodai: mokslinės (pedagoginės, psichologinės ir kt.) literatūros ir teisės aktų analizė, kiekybinis tyrimas (klausimynas pedagogams ir vadovams).

Tyrimo metu buvo apklausti 273 Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklų pedagogai ir vadovai. Tyrimas buvo atliktas 2019 metų lapkričio-gruodžio mėn.

Darbą sudaro: įvadas ir pagrindinės dalys (literatūros apžvalga, empirinis tyrimas, apibendrinimai), išvados ir rekomendacijos. Įvade pateikiami pasirinktos darbo temos pasirinkimo argumentai, jos aktualumas, naujumas bei problemos apibrėžimas. Pirmojoje darbo dalyje - literatūros apžvalgoje aprašoma nacionalinė darnaus vystymosi strategija, jos įgyvendinimas Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose, kitų šalių patirtis darnaus vystymosi strategijos įgyvendinime, atnaujintų bendrųjų programų gairių projektas, bendrojo ugdymo mokyklų administracijos/vadovo bei mokytojų vaidmuo įgyvendinant nacionalinę darnaus vystymosi strategiją ir kitų institucijų vaidmuo įgyvendinant strateginius darnaus vystymosi

klausimus. Mokslinės literatūros analize siekta atskleisti darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo veiksnius bendrojo ugdymo mokyklose, darnaus vystymosi sampratas, išryškinti veiksnius, skatinančius darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimą Lietuvos ir užsienio bendrojo ugdymo mokyklose, pagrįsti darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo veiksnių teorinį modelį bei išanalizuoti gautus tyrimo rezultatus.

Pasirinktas kiekybinis tyrimas, kurio tikslas yra empiriškai atskleisti veiksnius, lemiančius darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimą Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose.

Antrojoje magistro darbo dalyje analizuojami ir aprašomi anketinės apklausos būdu (n=273) surinkti duomenys, reikalingi nustatyti nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo paskatas ir kliūtis bei vyraujančias praktikas Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose.

Kiekybiniam tyrimui analizuoti atliktas duomenų apdorojimas SPSS statistine programa. Tyrimo dalyvavo 273 Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklų mokytojai ir vadovai. Respondentai turėjo įvertinti konkrečių darnaus vystymosi teiginių lygį. Atliktas tyrimas vienas iš nedaugelio, kuris nagrinėjo darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo paskatas ir kliūtis Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose. Gauti tyrimo rezultatai rodo, kad sudarytas teorinis modelis darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo veiksniams išsiaiškinti bendrojo ugdymo mokyklose pasitvirtino. Galima teigti, kad tarp nacionalinės darnaus vystymosi strategijos ir pedagogų bei vadovų sąmoningumo egzistuoja tarpusavio sąsajos ir tai gali paskatinti darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimą Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose.

Trečioje magistro darbo dalyje pateikiami apibendrinimai. Po to pateikiamos išvados ir rekomendacijos bendrojo ugdymo mokyklų vadovams bei kitoms suinteresuotoms institucijoms, nurodomi būdai kaip galima būtų paspartinti nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimą.

Darbas parašytas remiantis Lietuvos ir užsienio mokslinė literatūra. Atlikta literatūros apžvalga, kuria siekta atskleisti darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo veiksnius bendrojo ugdymo mokyklose, darnaus vystymosi sampratas, išryškinti veiksnius, skatinančius darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimą Lietuvos ir užsienio bendrojo ugdymo mokyklose, pagrįsti darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo veiksnių teorinį modelį bei išanalizuoti gautus tyrimo rezultatus.

Magistro darbo praktinė svarba yra ta, kad buvo įsigilinta į mokytojų ir vadovų pasirinktus darnaus vystymosi teiginius, kurie įtakoja nacionalinės darnaus vystymosi

strategijos įgyvendinimą Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose, o remiantis atlikta mokslinės literatūros analize bei tyrimo duomenų analize nustatyti ir pateikti veiksniai, lemiantys nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimą Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose, pateiktos praktinės rekomendacijos mokyklų vadovams ir kitoms suinteresuotoms institucijoms.

PROBLEMOS APIBRĖŽIMAS

Problemai apibrėžti buvo vadovautasi Nacionaline darnaus vystymosi strategija ir nagrinėtais mokslinės literatūros šaltiniais. Pastebėta, kad Lietuvos edukologai, mokslininkai yra mažai atlikę tyrimų, kurių pagalba galima būtų apibrėžti bendrojo ugdymo mokyklų vadovų ir pedagogų suvokimą apie darnųjį vystymąsi bei veiksnius, kurie galėtų paskatinti procesus, susijusius su nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimu. Darnaus vystymosi tema mažai tyrinėta bendrojo ugdymo mokykloje (Galkutė, 2005). Nacionalinė darnaus vystymosi strategija nėra pakankamai aptarta teisinėse švietimo dokumentuose ir tik 2019 m. yra parengtas atnaujintų bendrųjų programų gairių projektas, kuriame yra užsiminta apie UNESCO nustatytus darnaus vystymosi tikslus. Gairių projektas nėra patvirtintas, tad Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklos neturi teisinio pagrindo juo vadovautis.

Nagrinėjant užsienio šalių mokslinę literatūrą (Bottery, 2017, Batorczak A., 2013, Milfont, Duckitt, 2010) ir užsienio šalių patirtį (Jungtinė Karalystė, Vokietija, Švedija, Lenkija), įgyvendinant nacionalinę darnaus vystymosi strategiją, nustatyti veiksniai, kurie gali įtakoti Lietuvos darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimą bendrojo ugdymo mokyklose.

Darbo problema (probleminis klausimas). Kokie veiksniai lemia nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimą mokyklose? Kodėl Nacionalinė darnaus vystymosi strategija mažai atspindėta Lietuvos bendrojo ugdymo mokykloje?

1. LITERATŪROS ANALIZĖ

1.1. Nacionalinė darnaus vystymosi strategija

Darnusis vystymasis ir iššūkiai.

Pirmą kartą darnaus vystymosi sąvoka (DV) pasirodė JTO pranešime „Mūsų bendra ateitis“ 1987 m. Šioje ataskaitoje, dažnai vadinamoje Brundtland ataskaita pagal darbo grupės pirmininko Gro Haarlem Brundtland pavardę, tvaraus vystymosi apibrėžimas yra toks: užtikrinti, kad būtų patenkinti dabartinių kartų poreikiai, nepakenkiant galimybėms patenkinti ateities kartų poreikius. Nuo 1987 m. atsirado daugybė darnaus vystymosi sąvokų apibrėžimų. Praėjus dvejiems metams po to, kai buvo paskelbta Bruntlando ataskaita, mokslinėje literatūroje buvo pridėta 60 darnaus vystymosi apibrėžimų, šiuo metu jų yra net 300.

Žvilgsnis į Europos laisvosios rinkos ekonomiką XX amžiaus antroje pusėje ir naujojo tūkstantmečio pradžioje atskleidžia dvi stiprias šio laikotarpio tendencijas:

- progresuojantis ekonominės ir socialinės integracijos procesas, pradėtas Vakarų Europos šalių ir besitęsiantis iki rytinių žemyno sienų;
- „Europos regionų“ sukūrimas arba regionų vaidmens sustiprinimas ekonominėje politikoje.

Regioninės politikos atsiradimas ir jos reikšmingumo nacionalinės ekonomikos makroekonominėi politikai stiprinimas, viena vertus, lemia tai, kad vyriausybės supranta problemas, būdingas tik tam tikroms šalių sritims, ir poreikį jas spręsti siekiant „socialinio teisingumo“ šalių teritorijose, ir, kita vertus, tuo, kad tinkamai vykdoma regioninė politika daro teigiamą poveikį visos ekonomikos padėčiai gerinti. Mąstymas regionų kategorijose leidžia atsisakyti sektorių ekonomikos valdymo, siekiant integruotos šalies teritorijų plėtros. Regionų valdžios institucijos turi išsamesnį priklausomybių ir procesų, vykstančių regionuose, vaizdą, o tai gali sudaryti palankesnes sąlygas įmonių veiklai ir ekonominėms bei socialinėms iniciatyvoms. Tai, savo ruožtu, padidina konkurenciją tarp regionų ir atitinkamai pagerėja teikiamų viešųjų paslaugų kokybė (Noga, 1997).

Didėjanti regioninės politikos svarba ir Europos (Bendrijos) regioninės politikos užuomazgos krinta šeštajame ir septintajame dešimtmečiuose. Aštuntajame dešimtmetyje Europos regioninės politikos išpopuliarėjimas buvo didelis dėl finansavimo mažiau išsivysčiusioms sritims ir sukurto plataus regionų plėtros instrumentų spektro. Aštuntajame dešimtmetyje yra regioninės politikos galimybių ir išlaidų įvertinimo laikotarpis, t. y. sutelkiant dėmesį į jos veiksmingumą. Todėl tikslai buvo iš naujo apibrėžti ir orientuoti į regioninių išteklių naudojimo optimizavimą skatinant ekonomikos augimą, konkurenciją ir

mažinant nedarbą (Bachtler, (Ciepielewska), 2000). Devintajame dešimtmetyje, kuriame vyko visiška „penkiolikos“ šalių ekonominė integracija ir pasirašytos pasirengimo narystei sutartys su kai kuriomis Vidurio ir Rytų Europos šalimis, būdingas ne tik ankstesnių metų veiklos tęsimas, bet ir sanglaudos strategijos bei regioninės plėtros kartu kūrimas visai Sąjungai ir asocijuotoms šalims. Ateinantiems metams, remiantis „Darbotvarke 2000“ ir esamomis priemonėmis, tokiomis kaip: struktūriniai fondai (Europos regioninės plėtros fondas - ERPF, Europos socialinis fondas - ESF, Europos žemės ūkio orientavimo ir garantijų fondas - EŽŪOGF, Bendroji žuvininkystės finansavimo priemonė - ŽOFI), Sanglaudos fondas, Bendrijos iniciatyvos (INTERREG III, EQUAL, LEADER +, URBAN II) ir pasirengimo narystei fondai (PHARE II, Pasirengimo narystei struktūrinė priemonė - ISPA, Pasirengimo narystei žemės ūkio ir kaimo rėmimo priemonė - SAPARD) ši veikla pateisinama tuo, kad tvari regioninė plėtra ir perėjimas nuo šiuo metu veikiančio „centro periferijos“ modelio prie „daugiacentrio Europos erdvės“ modelio yra vienas iš tolesnės Europos integracijos prioritetų (Ciepielewska, 2000).

Būdingas šiuolaikinės Europos Sąjungos regioninės politikos bruožas yra prielaida, kad ji turėtų būti grindžiama darnaus vystymosi principu. Tai tiesiogiai priklauso nuo Bendrijos veikimo vizijos: „Sąjunga turi stengtis užtikrinti didesnę pasaulio ekonomikos valdymo nuoseklumą, prisidėti prie laipsniškos besivystančių šalių integracijos, prie darnaus vystymosi ir apibrėžti naujas veiksmų taisykles, kurios yra būtinos sąžiningo paskirstymo požiūriu, globalizacijos pranašumus, kad kuo daugiau žmonių galėtų iš jų gauti naudos. Reikėtų nustatyti būtiniausias laisvos konkurencijos, socialinių standartų, aplinkos apsaugos ir investicijų taisykles. (ES raportas, 2000). Minėta darnaus vystymosi prielaida, t. y. Socialinė ir ekonominė plėtra, kurios esmė yra užtikrinti ilgalaikį šiuolaikinės ir ateities kartu gyvenimo kokybės pagerėjimą (Piontek, 1997), reikalauja, kad šis principas atsispindėtų ES dokumentuose, kuriuose nustatomos regioninės politikos kryptys, ir teisės aktuose. Taigi norint nustatyti, ar yra pagrindas kalbėti apie darnų vystymąsi Europos Sąjungos regioninėje politikoje, reikia atlikti jų analizę ieškant elementų, užtikrinančių ilgalaikį ryšį tarp trijų darnaus vystymosi „ramsčių“: tvaraus ekonomikos augimo regionuose, ilgalaikio regionų gyventojų gyvenimo kokybės gerinimo ir nuolatinio tobulėjimo bei aplinkos būklės ir racionalaus gamtos išteklių valdymo.

Kadangi neginčijamai svarbiausios ES regioninės politikos priemonės yra struktūriniai fondai, atrodo pagrįsta manyti, kad nustatant darnaus vystymosi regionų plėtros veikloje svarbą turi teisiniai reglamentai dėl regioninių programų finansavimo iš jų. Sąjungos

tarybos nuostatų dėl bendrųjų struktūrinių fondų veikimo sąlygų (*Council Regulation (EC), 1997*) preambulėje daroma prielaida, kad jos yra sukurtos siekiant sustiprinti Bendrijos ekonominę ir socialinę sanglaudą, skatinti suderintą, subalansuotą ir savarankišką ekonominės veiklos plėtrą, taip pat aukštą užimtumo lygį ir valstybės apsaugą bei gerinimą aplinka. Dokumente aiškiai teigiama, kad kultūros plėtra, natūralios ir žmogaus pakeistos aplinkos kokybė, taip pat kultūrinis ir kokybinis žmogaus gyvenimo matmuo prisideda prie regionų ekonominio ir socialinio patrauklumo, taigi ir prie darnaus vystymosi principo įgyvendinimo.

Siekdama savo tikslų, Europos Sąjungos Taryba priima prioritetinius tikslus:

1. Remti mažiau išsivysčiusių regionų plėtrą ir pritaikymą.
2. Remti vietovių, susiduriančių su struktūrinėmis problemomis, ekonominę ir socialinę pertvarką (ypač smunkančios pramonės srityse).
3. Remti švietimo politikos ir sistemų, mokymo ir užimtumo pritaikymą ir modernizavimą, kad būtų galima geriau panaudoti atitinkamų regionų žmogiškuosius išteklius.

Šių tikslų įgyvendinimas - remiantis įstatymų leidėjo prielaidomis - turėtų prisidėti prie savarankiško ekonominės veiklos plėtos, užimtumo ir žmogiškųjų išteklių plėtojimo, aplinkos būklės apsaugos ir gerinimo bei socialinės nelygybės pašalinimo. Regionai, kuriems turėtų būti skiriama Bendrijos parama, apima sritis, kurių BVP vienam gyventojui yra mažesnis nei 75% ES vidurkio (1.3 tikslams) ir (2 tikslui) sritis, atitinkančias šias sąlygas:

- ilgalaikio nedarbo lygis didesnis nei Europos Sąjungos vidurkis,
- didelis skurdo lygis, įskaitant nepakankamą būstą,
- ypač pažeista aplinka,
- didelis nusikalstamumas,
- žemas gyventojų išsilavinimo lygis.

Pagalbos fondų ypatybių analizė leidžia daryti išvadą, kad subjektai, atsakingi už Europos Sąjungos bendrai finansuojamų programų įgyvendinimą, vadovaujasi prielaidomis, laikydamiesi darnaus vystymosi principo, sukuria užduotis, kuriomis siekiama plačiai suprasti plėtrą ekonomikos tarpusavio priklausomybės srityje, žmonių gyvenimus ir aplinką. Teisės aktuose įtvirtintų taisyklių priėmimo pasekmė yra 2000–2006 m. Regioninių Bendrijos programų įgyvendinimo gairės (*Communication of the Commission, The European Commission, 1999*). Jie daro prielaidą, kad bus tęsiamas nelygybės - ypač ekonominės ir

socialinės - panaikinimo, atsirandančio dėl nepakankamo darbo vietų skaičiaus, pašalinimo procesas ir veiksmai, skirti sudaryti sąlygas ilgalaikiai regionų plėtrai užtikrinti, o tai įmanoma tik palaikant tvarų vystymąsi ir keliant konkurencingumo lygį. Tvarios plėtros finansavimą Europos Komisija apibrėžia kaip tuo pat metu vykdomą ir ilgalaikį ekonomikos augimo, socialinės sanglaudos ir aplinkos apsaugos veiklos svarstymą.

ES gairės yra susijusios su trim strateginiais regioninės plėtros prioritetais: regionų konkurencingumu, Europos užimtumo strategija ir tinkama teritorinė plėtra (miesto ir kaimo vietovėse). Svarbūs veiksniai siekiant šių prioritetų yra, bet jais neapsiribojama:

- sukurti veiksmingas transporto sistemas, palaikančias ekonomikos plėtrą ir gerinančias regiono gyventojų komfortą (didinant saugumą, važiavimo greitį, išvengiant spūsčių);
- skatinti efektyvų energijos įsigijimą, perdavimą ir naudojimą bei jos atsinaujinančių šaltinių naudojimą;
- IRT sistemų kūrimo rėmimas, siekiant pagerinti įmonių veiklos ir gyventojų gyvenimo sąlygas;
- aplinkos apsaugos infrastruktūros sukūrimas ir modernizavimas, kaip pagrindinis regionų socialinio ir ekonominio vystymosi veiksnys ir principo „teršėjas moka“ įgyvendinimas;
- inovacijų plėtra, mokslinių tyrimų ir technologinės pažangos svarbos didinimas, siekiant remti ekonomines iniciatyvas (ypač MVĮ sektorių) ir žmogiškųjų išteklių plėtrą;
- parama konkurencingoms mažosioms ir vidutinėms įmonėms, kaip subjektams, atliekantiems svarbų vaidmenį kuriant darbo vietas;
- prevencinis požiūris į tai, kaip ūkio subjektai naudoja aplinkos išteklius - išreiškiama stipresne parama investicijoms, užtikrinančioms subalansuotą gamtos išteklių naudojimą, atliekų sumažinimą, ekologiškai saugių produktų ir paslaugų tiekimą, ekologinio audito procedūrų naudojimą ir senų pramonės zonų pertvarkymą;
- tvarus turizmo plėtros planavimas, atsižvelgiant į jo poveikį aplinkai, vietos bendruomenei ir ekonomikai bei gamtos ir kultūros paveldo išsaugojimą;
- vykdyti aktyvią užimtumo skatinimo ir darbo rinkos kūrimo politiką, ypač įtraukiant gyventojus, kuriems gresia socialinė ir ekonominė atskirtis pirmiausia dėl struktūrinio nedarbo, negalios ar etninių mažumų kilmės fakto;
- miesto plėtra - suprantama kaip didinanti jų, kaip regioninio augimo centrų, reikšmę, remianti socialinę integraciją, aplinkos apsaugą, gyvenimo kokybės gerinimą, saugos ir sveikatos apsaugos gerinimą;
- kaimo plėtra remiant investicijas, skirtas kaimo vietovėse kurti naujas veiklos rūšis, gerinti

žemės ūkio ir miškininkystės produkcijos kokybę ir pelningumą bei išlaikyti natūralias kraštovaizdžio ir kaimo aplinkos savybes;

- skatinti integruotą ir subalansuotą teritorinį vystymąsi, užtikrinant tinkamą, veiksmingą ir ekonomiškai bei socialiai būtiną miesto ir kaimo sąveiką.

Pažymėtinas yra modelis, išplaukiantis iš Europos Komisijos rekomendacijų, pagal kurias regionų plėtrą turėtų remti ES agentūros. Rekomendacijų esmė yra rūpinimasis žmogaus gyvenimo aplinka, žmogiškaisiais ištekliais ir teigiamo klimato kūrimas ekonominei plėtrai. Jų pagrindu kuriamas regiono produktų portfelis, kuris lemia jo konkurencingumą. Gera regiono konkurencinė padėtis savo ruožtu skatina ekonominę plėtrą, aukštą užimtumą ir taip pat (nebent vykstančių procesų metu būtų sutrikdyta pirminė prielaida) pagerinti regiono gyventojų gyvenimo kokybę. Atrodo, kad šis požiūris iš tikrųjų yra veikla, pasižyminti tvaraus vystymosi ekonominiais, socialiniais ir ekologiniais aspektais.

Vis dėlto reikėtų pridurti, kad visiškas ES fondų bendrai finansuojamų programų įvertinimas, atsižvelgiant į suderinamumą su aprašytais reglamentais ir jų nuodugnus stebėjimas, yra darnaus regioninės plėtros politikos sėkmė.

1.2. Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimas Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose

Pirmoji Nacionalinė darnaus vystymosi strategija Lietuvoje buvo patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. rugsėjo 11 d., kai Europos Sąjungos Tarybai buvo pateikta atnaujinta ES Darnaus vystymosi strategija 2006 metais. Visos ES šalys narės buvo įpareigosios išnagrinėti nacionalines strategijas. Lietuva, laikydamasi ES Tarybos rekomendacijų, 2005 ir 2008 metais pateikė Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo ataskaitas.

2009 metais Lietuvoje patvirtinta atnaujinta Nacionalinė darnaus vystymosi strategija, joje pagrindinis Lietuvos darnaus vystymosi tikslas paliktas tas pats – „pagal ekonominio ir socialinio vystymosi, išteklių naudojimo efektyvumo rodiklius iki 2020 metų pasiekti 2003 metų ES valstybių narių vidurkį, pagal aplinkos taršos rodiklius – ne viršyti ES leistinių normų, laikytis tarptautinių konvencijų, ribojančių aplinkos taršą ir poveikį pasaulio klimatui, reikalavimų“ (Nacionalinė darnaus vystymosi strategija, 2009). Atnaujintoje Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje darnaus vystymosi samprata palikta ta pati kaip 2003 metais priimtoje Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje: „tai kompromisas tarp aplinkosauginių, ekonominių, socialinių visuomenės tikslų, sudarantis galimybes pasiekti

visuotinę gerovę dabartinei ir ateinančioms kartoms, neperžengiant leistinų poveikio aplinkai ribų“ (Nacionalinė darnaus vystymosi strategija, 2009). Atnaujintos ES darnaus vystymosi strategijos prioritetai yra tokie: „klimato kaita ir švari energijos gamyba (t. y. tokia energijos gamyba, kai į aplinką išmetama nedaug teršalų, įskaitant ir šiltnamio efektą sukeliančias dujas), darnus transportas, darnus vartojimas ir gamyba, gamtos išteklių apsauga ir valdymas, visuomenės sveikata, socialinė įtrauktis, demografija ir migracija, skurdas pasaulyje ir darnaus vystymosi iššūkiai“. Atsižvelgiant į šiuos atnaujintos ES darnaus vystymosi strategijos prioritetus, suformuluoti du nauji prioritetai – „tausojantis vartojimas ir vystomasis bendradarbiavimas“ – prioriteto „Skurdas pasaulyje ir darnaus vystymosi iššūkiai“ atitikmuo, „atspindintis svarbiausius Lietuvos įsipareigojimus taikos užtikrinimo pasaulyje ir skirtumų tarp išsivysčiusių ir besivystančių valstybių mažinimo srityse“ (Nacionalinė darnaus vystymosi strategija, 2009).

Atkreiptinas dėmesys, kad Darnaus vystymosi švietimo dešimtmetyje nuo 2005 iki 2014 metų pateikta tai, kad „esminė darnaus vystymosi ypatybė yra integralumas, taigi ir švietimas turėtų būti grindžiamas visuminiu požiūriu į ekonomiką, visuomenės raidą bei aplinkos apsaugą bei kultūros kontekstą. Šiuolaikinio pasaulio problemos įgauna vis kompleksiškesnę formą, todėl siekiant jas spręsti telkiamas visų dalykinių sričių potencialas. Svarbu atskleisti reiškinių tarpusavio ryšius ir priklausomybes, atkreipti dėmesį ir puoselėti kultūros ir gamtos įvairovę“ (Darnaus vystymosi švietimo dešimtmėtis 2005-2014).

Lietuvos švietime apie darnųjį vystymą pradėta diskutuoti XXI amžiaus pradžioje, kai Galkutė (2005) pasiūlė bendrojo ugdymo mokykloms darnaus vystymosi temų integravimą į ugdymosi procesą. Galkutė (2005) išskyrė 15 temų ir pateikė 7 orientyrus, „įtraukiant šias temas į atskirų dalykų programas arba modulius: gamtos ištekliai, atliekos, aplinkos kokybė, globalizacija ir tarptautinis bendradarbiavimas, pramonė, transportas, žemės ūkis, energetika, biologinė įvairovė; gyvenimo kokybė, vartojimas, demografinės problemos, sveikata, pilietinė visuomenė, kultūra“ (Galkutė, 2005). Kaip pateikė L. Galkutė (2005), „atskleisti įvairius darnaus vystymosi aspektus padeda orientyrai – nuorodos ugdymo turiniui interpretuoti. Jie padeda pamatyti būklę, problemas ir reiškinių platesnį kontekstą“.

Galkutė nurodė šiuos orientyrus: „gyvenimo kokybė ir socialinis teisingumas, tarpusavio priklausomybė (visuomenės, ekonomikos, gamtos reiškinių ir procesų); įvairovė (visuomenės, ekonomikos, gamtos reiškinių ir procesų); savo veiklos pasekmių numatymas; pilietiškumas ir įsipareigojimas; asmeninių/vietos sprendimų reikšmės suvokimas globaliniame kontekste; plėtros ribų įvertinimas, atsižvelgiant į ateities kartų reikmes ir

teises“. Autorė nurodė, kad „temos ir orientyrai turėtų būti parenkami įvertinus moksleivių amžiaus tarpsnio ypatybes ir mokomųjų dalykų uždavinius“. Galkutė (2005) patarė jaunesnio amžiaus mokiniams pateikti daugiau pavyzdžių iš artimesnės aplinkos (gamtos, aplinkos, šeimos, vietos bendruomenės gyvenimo), o vyresnio amžiaus mokiniams pateikti daugiau pavyzdžių iš įvairaus visuomenės raidos, kultūros, ekonomikos, aplinkos apsaugos reiškinių ir jų tarpusavio priklausomybes (Galkutė, 2005).

„Sukurta vizija, kaip integruoti darnų vystymąsi į ugdymo procesą. 2006 m. Bendrojo ugdymo taryba aprobavo Integruojamųjų (papildomųjų) programų gaires, kurios apibrėžia ugdymo turinį, skirtą bendriesiems gebėjimams ir kompetencijoms ugdyti“ (Integruojamųjų (papildomųjų) programų gairės, 2006).

Nemažai dėmesio skirta darnaus vystymosi integracijai iki 2006 metų. Pastebėta, kad nuo 2006 iki 2011 metų yra tam tikra pauzė, išskyrus 2008 metus, kai buvo pateikta ataskaita apie Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimą. Atsiradus 2011 metais naujai darnaus vystymosi strategijai buvo epizodiškai atsiskaitoma apie nuveiktus darbus šioje srityje, bet labai mažai dėmesio skirta 4 darnaus vystymosi tikslui „Užtikrinti visą apimantį ir lygiavertį kokybišką švietimą ir skatinti visą gyvenimą trunkantį mokymąsi“. 2018 metais Lietuvos statistikos departamentas pristatydamas darnaus vystymosi rodiklius. Pagal 4 darnaus vystymosi tikslą buvo atliktas statistinis palyginimas nuo 2010 iki 2017 metų. Šioje ataskaitoje pateiktas mokyklinio amžiaus berniukų ir mergaičių matematinio raštingumo ir skaitymo gebėjimų lygis, berniukų ir mergaičių ankstyvojo ugdymo užtikrinimas, moterų ir vyrų gautas išsilavinimas, jaunimo ir suaugusiųjų užimtumas bei išanalizuoti lyčių skirtumai švietimo srityje. Taip pat nurodyta, kad Lietuvai svarbu modernizuoti švietimo įstaigas, padidinti pedagogų naudojimąsi kompiuteriais bei padidinti atvykusių studijuoti į Lietuvą studentų stipendijas.

1.3. Švietimas darniam vystymuisi: kitų šalių patirtis

Švietimas Švedijos mokyklose (Lider, 2013), ypač pagrindinio ugdymo, organizuojamas laikantis vienodumo principo, o tai reiškia, kad mokymo planai ir programos yra vienodi visoje šalyje, taip pat ir privačiose mokyklose, kurios turi atitikti visuotinai priimtus tikslus. Pagrindinių mokyklų tikslus nustato Parlamentas. Jie yra pateikti Švedijos švietimo įstatymo pirmoje pastraipoje: „Jaunosios kartos tautinio ugdymo tikslas yra suteikti jiems žinių, ugdyti jų gebėjimus ir - bendradarbiaujant su šeimomis, skatinti jų, kaip visuomenės narių, asmenybės, talentų ir atsakomybės ugdymą“. Būdingas šiuolaikinės

Švedijos mokyklų sistemos bruožas yra tas, kad mokykla yra visapusiškai atsakinga už kiekvieną mokinį. Tai reiškia ne tik tai, kad mokyklų priežiūros funkcijos yra eksponuojamos, bet ir tai, kad yra užtikrintas švietimo individualizavimas visais švietimo lygmenimis. Tokio mokyklų sistemos pobūdžio pasekmė yra ta, kad mokykla turi skirti daug dėmesio mokinių ugdymui, kurių mokymosi pasiekimai yra nukrypę nuo normos. Pagalba yra teikiama nepaprastai gabiems ir silpnesnių gebėjimų mokiniams. Ypatingas dėmesys skiriamas tautinių mažumų vaikams (Lider, 2013). Būdingas Švedijos mokyklų bruožas yra tautinių mažumų vaikų socializacija. Mokyklos darbo turinys ir jos metodai yra sukurti kaip būdas formuoti socialinį ir pilietinį požiūrį. Mokiniai dalyvauja priimant svarbius sprendimus mokykloje. Mokytojai taip pat įtraukia juos į kasdienės veiklos planavimą.

Lenkijoje darnaus vystymosi prielaidos buvo suformuluotos 1991 m. gegužės 10 d. Valstybės aplinkos apsaugos dokumente. Priimtame dokumente darnaus vystymosi koncepcija (terminas „ekologinis vystymasis“) vadinama nacionaliniu lygiu ir apibrėžiama ši sąvoka: visuomenės ir valstybės poreikių ir siekių pavaldumas jos teikiamoms galimybėms (Lenkijos Darnaus vystymosi strategija 2025). Taip pat yra daugybė šios sąvokos interpretacijų, parodančių du skirtingus požiūrius į problemą. Pirmasis aiškinimo būdas yra tas, kad dabartinės kartos paveldėti gamtos ištekliai turėtų būti perduoti ateities kartoms be didelių nuostolių. Antrasis būdas yra leisti naudoti gamtos išteklius, tačiau tuo atveju, jei bus išvengta negrįžtamų ir katastrofiškų aplinkos pokyčių.

Vertinant darnaus vystymosi švietimo būklę Jungtinėje Karalystėje, dažniausiai atsižvelgiama į situaciją visoje Anglijoje. Taip yra dėl vyraujančio šio administracinio vieneto vaidmens - tai yra didžiausia ir labiausiai apgyvendinta Didžiosios Britanijos dalis (Anglijos gyventojai sudaro 83% valstijos gyventojų <http://pl.wikipedia.org/wiki/Anglia>). Tai taip pat taikoma mokyklų ir studentų skaičiui.

Bendras Jungtinės karalystės švietimo bruožas yra aukštas mokyklų savarankiškumas kuriant mokymo programą. Pagal nacionalinę programą dešimt pagrindinių dalykų mokoma mokyklose. Svarbiausios yra: anglų kalba, matematika, gamtos ir tikslieji mokslai bei tikyba, o 14-16 metų mokymo etape - dar kalbų mokymasis ir lytinis švietimas. Priklausomai nuo pobūdžio ir specifiškumo, atskiros mokyklos į savo programas gali įtraukti tokius dalykus kaip istorija, geografija, kūno kultūra, informatika, menas, muzika, dizainas ir technologijos. Nuo 2010 m. vyksta darbai siekiant pakeisti Nacionalinę mokymo programą, kad būtų patobulintas mokymo turinys ir padidintas privalomų dalykų skaičius (Švietimo departamentas; <http://www.education.gov.uk> 11.12.2019). Taip pat atsirado naujas

papildomas dalykas: asmeninis, socialinis ir sveikatos ugdymas. Privalomojo ugdymo metu, t. y. pradinėje ir vidurinėje mokykloje, perėjimas į aukštesnę klasę nėra susijęs su egzaminų laikymu ir iš esmės yra automatinis (mokiniai negali kartoti klasės). Baigę vidurinę mokyklą, mokiniai įgyja bendrąjį vidurinį ugdymą ir gauna atitinkamą pažymėjimą.

Europos sąjungos šalyse, o ypač kaimyninėje Lenkijoje ne mažai nuveikta darnaus vystymosi srityje. Visų tipų klasėse yra įvesti oficialūs pagrindai. Tiek strateginiuose valdžios dokumentuose, tiek nesuskaičiuojamuose įstatymuose ir nutarimuose buvo nuostatų dėl būtinybės mokytis nuolatinio (darnaus) vystymosi. Visų lygių mokyklose, pradedant darželiais, baigiant kolegijomis ir universitetais, darnaus vystymosi tema aptariama tiek pamokų metu, tiek vasaros stovyklose, pusiau stovyklose ir kelionėse į nacionalinius parkus, miškų kompleksus ar botanikos ir zoologijos sodus (Kalinowska, 2007). Mokyklos, organizuodamos tokio tipo lauko pamokas, bendradarbiauja su vietos valdžios institucijomis, vietos bendruomenėmis, valstybiniais miškais, Lenkijos vandenimis, atliekų šalinimo įmonėmis ir pedagogais, įdarbintais lankomose įstaigose. Lenkijos Respublikos teritorijoje darnaus vystymosi švietimą daugiausia finansuoja Europos Komisija, Nacionalinis aplinkos apsaugos ir vandens tvarkymo fondas, Aplinkos apsaugos ir vandens tvarkymo provincijų fondai bei valstybiniai miškai. Įgyvendinant bendruomenės programas buvo įvykdyta daug užklasinių didaktinių ir reklaminių iniciatyvų, skirtų suaugusiesiems ir paaugliams: Žmoniškojo kapitalo, Veiksmų programos infrastruktūra ir aplinka arba Mokymosi visą gyvenimą programa (Berlińska ir kt. 2010). Abi nevyriausybinių organizacijos, taip pat akademinės bendruomenės ir ministerija (daugiausia: švietimas ir aplinka, taip pat energetika, jūrų ekonomika ir vidaus vandenų laivyba, infrastruktūra, investicijos ir plėtra, mokslas ir aukštasis mokslas, verslumas ir technologijos, žemės ūkis ir kaimo plėtra (arba vidaus reikalų institucijos) ir administracija), Aplinkos apsaugos generalinis direktoratas ir Aplinkos apsaugos generalinė inspekcija organizuoja daugybę seminarų ir konferencijų apie ekologinę plėtrą, skelbia tyrimų rezultatus ir gerosios praktikos pavyzdžius, susijusius su šia tema. Deja, minėti veiksmai ne visada tinkamai derinami su kitomis įstaigomis, be to, jos aprėptis yra per ribota (Batorczak, 2013). Darnaus vystymosi mokymas yra įtrauktas į oficialius mokyklų ir kitų švietimo įstaigų (įskaitant muziejus, botanikos ir zoologijos sodus, nacionalinius parkus, valstybinius miškus ir savivaldybių miškus) kokybės vertinimus, tačiau Lenkijoje nėra jokio atskiro įvertinimo, skirto tik darnaus vystymosi mokymui įgyvendinti (tokie atskiri vertinimai yra Vokietijoje ir JK). Darnaus vystymosi klausimai dažniausiai aptariami šiose dalykuose: gamta, biologija su higiena ir geografija, rečiau - mokymo valandomis, žinios apie

visuomenę, chemija, fizika ar pagrindiniai dalykai profesinėse ir techninėse mokyklose. Todėl tik du ar trys mokytojai tam tikroje klasėje paprastai užsiima darniu vystymusi. Tai bendra visų šalių, ne tik Lenkijos ir Europos Sąjungos švietimo sistemų problema.

Kita problema yra darnaus vystymosi klausimų stoka, atsirandanti Lenkijos švietimo sistemoje laikant brandos egzaminus (aštuonių klasių egzaminus, vidurinių mokyklų baigiamuosius egzaminus, vidurinės mokyklos sesijas, universiteto sesijas). Lenkijoje pradiniam ir viduriniame ugdyme daugiausia aptariami natūralūs kovos su darniu valstybių ir visuomenės vystymusi aspektai, aptiriamos tik paviršutiniškai arba griežtai ne ekonominės ir socialinės problemos (Waszkiewicz ir Tyralska-Wojtycza, 2004). Lenkijos mokiniai, taip pat jų bendraamžiai iš ES, JK, Norvegijos ir Šveicarijos puikiai žino, kad atliekas reikia atskirti, taupyti vandenį ir elektrą, taip pat negalima gaudyti ar žudyti saugomų rūšių gyvūnus, ypač saugomose teritorijose. Tačiau šias žinias reikia sisteminti ir patobulinti, nes mokiniai (kaip ir jų mentoriai ir net vyresnės kartos mokytojai) ne visada žino, kokios pavojingos yra tam tikrų rūšių atliekos (pvz. pasenę vaistai, sena namų elektronika ir buitiniai prietaisai), kaip keičiasi saugomų rūšių ir buveinių sąrašas arba kurios, atsižvelgiant į geografiškai svetimą, invazines augalų ir gyvūnų rūšis, pastaruoju metu neturėtų būti auginamos. Norint parodyti ryšį tarp individualių vartotojų pasirinkimų ir mus supančios gamtos būklės bei ateities kartų gyvenimo kokybės, dar reikia daug ką išmokti (Kafel ir Lenart, 1996, Waszkiewicz ir Tyralska-Wojtycza, 2004, Kalinowska, 2007, Berlińska ir kt., 2010, Gajuś-Lankamer ir Wójcik, 2010, Batorczak, 2013). Autorių nuomone, norint pasiekti efektyvaus darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimui būtina ne tik susikonsoliduoti į vieną darnaus vystymosi tikslą, susijusį su švietimu, bet stengtis palaikyti ryšį ir nuolat priminti apie visus darnaus vystymosi tikslus bei bendrojo ugdymo mokyklose daugiau dėmesio skirti atliekų rūšiavimui, daiktų mažinimui namų ūkiuose bei mažinti vartojimą. Autoriai pabrėžia, kad „gyvenant pertekliuje yra pamirštama apie darnųjį vystymąsi“ (Batorczak, 2013). Kalinowska (2007) pateikė taip pat daug svarbios informacijos apie verslininkus ir jų indėlį į Lenkijos bei kitų Europos sąjungos šalių darnųjį vystymąsi. Ji teigė, kad „norint išsaugoti gamtą bei sustabdyti jau negrįžtamus procesus būtina bendradarbiauti su verslu ir jį skatinti tausoti gamtą ir gamtos išteklius“.

1.4. Suinteresuotų grupių vaidmuo įgyvendinant darnaus vystymosi švietimo strategiją

1.4.1. Atnaujintos bendrosios dalykų programos ir darnus vystymasis švietime

Dilworth, Stokes, Weinberger, Spartari (2011) pabrėžia, kad „ypač svarbu suvokti, ką darnumas reiškia konkrečioje organizacijoje ir konkrečiu laiku, kiek tai gali būti naudojama siekiant organizacijos tikslų ir kiek tai susiję su natūralių išteklių apsauga“. Gana plačiai autoriai pateikė analizes, ką „verslo įmonės ir pavienės organizacijos turi padaryti, kad didėtų atsinaujinantys pasauliniai ištekliai, mažėtų teršimas, didėtų išteklių naudojimo efektyvumas, kapitalas būtų investuojamas į naujas, „švaresnes“ technologijas, perprojektuodamas naujus taikomus produktus ir paslaugas, kad padarytų juos labiau ekologiškus ir pan.“ (Esty ir Winston, 2009; Clifton, Amran, 2010). Orlitzky, Siegel ir Waldman (2011) teigia, kad „aplinkosauginė atsakomybė yra dalis įmonių socialinės atsakomybės, jos tarpusavyje tiesiogiai susijusios“. Gilmore (2001) teigimu, „tik priimami ilgalaikiai sprendimai organizacijose gali daryti įtaką darnumui“. Atliekant darnaus vystymosi analizę, išskirti 3 pagrindiniai darnaus vystymosi komponentai: ekologinis vystymasis, ekonomikos vystymasis, socialinis vystymasis. Analizuojant ekologinę sritį Lietuvoje daugiausiai dėmesio skiriama oro, vandens, klimato kaitos, kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės problemoms.

Lietuvoje darnaus vystymosi tendencijos labiausiai tyrinėjamos ekonominiu, urbanistiniu ir aplinkosauginiu aspektu. Plačiai darnaus vystymosi koncepciją nagrinėja Čiegis (2003, 2004, 2006, 2007, 2011), kurio mokslinių tyrimų išvados remiasi dauguma ekonomikos, urbanistikos, aplinkosaugos bei ir edukologijos mokslininkų. Taip pat Šileika, Žičkienė (2001), Alijošiūtė, Gineitienė (2001), Tiškus, Šaparauskas (2004), Sakalauskas, Paulauskas, Česonis ir kiti (Čiegis, 2011). Autoriai nurodo, kad „edukologiniu požiūriu darnaus vystymosi koncepcija Lietuvoje dar nėra plačiai analizuota, nerasta gilesnių tyrimų, kaip yra ir gali būti įgyvendinamos darnaus vystymosi prielaidos“. Darnaus vystymosi švietimo problematiką analizuoja Bruzgelevičienė (2006), pedagogų požiūrį į darnų vystymąsi – Adomaitienė, Zubrickienė, Andrikienė (2006). Nemažai straipsnių, pranešimų pateikia Galkutė, Laurinčiukienė (2005, 2006). Lukšienė knygoje „Jungtys“ (2000) pateikia šiandieninės mokyklos problematiką, nurodo besikeičiančios mokyklos sampratą ir skatina atsinaujinimo procesą, vertybinių nuostatų įtvirtinimą ir darną. Darnaus vystymosi klausimais tyrimų atlikta nėra daug. 2006 m. Lietuvos švietimo ir mokslo ministerijos užsakymu atliktas pirmas išsamesnis „Pedagogų rengimas Lietuvos aukštosiose mokyklose darnaus vystymosi švietimo kontekste“ tyrimas, kuriam vadovavo Jucevičienė (KTU, 2006).

Darnaus vystymosi nuostatų švietime įgyvendinimas pradėtas nuo pedagogų rengimo, jų kompetencijų tobulinimo.

Atnaujintų bendrųjų programų projekte pabrėžiamas Jungtinių Tautų Darnaus vystymosi darbotvarkėje iki 2030 metų nustatytas 4 tikslas, susijęs su švietimu, kaip vienas iš 17 darnaus vystymosi tikslų. Siekiant šio tikslo atnaujintų bendrųjų programų projekte numatyta „skatinti kokybišką švietimą, kreipiantį į darnų vystymąsi“ (Projektas. Bendrųjų programų atnaujinimo gairės, 2019). „Švietimo ir darnaus vystymosi sąsajų svarba pabrėžiama ES, EBPO ir UNESCO švietimo sektoriaus strateginiuose dokumentuose, kuriuose nusakomos pasaulinės tendencijos ir darnaus vystymosi sudedamąsias dalis atitinkantys iššūkiai: aplinkosaugos, ekonomikos, socialiniai“ (Projektas. Bendrųjų programų atnaujinimo gairės, 2019).

UNESCO „Darnaus vystymosi darbotvarkės 2030“ ketvirtojo tikslo įgyvendinimo gairėse (Education 2030. Incheon Declaration and Framework for Action, 2015) švietimui skirtas svarbus vaidmuo, ypač norint įgyvendinti svarbius pokyčius, kurie galėtų lemti darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimą su galimybe užtikrinti aukštesnę švietimo kokybę. Atnaujintų bendrųjų programų projekte (2019) pabrėžtas faktas, kad „Besimokantieji turi būti užtikrinamos galimybės įgyti žinių, plėtoti gebėjimus, vertybines nuostatas, reikalingas kuriant taikias, sveikas ir tvarias bendruomenes. Kultūra yra tvarumo pamatas, kai atsižvelgiama į vietos sąlygas ir kultūros raiškos bei paveldo pažinimą, jų įvairovę ir pagarbą žmogaus teisėms“.

Darnaus vystymosi švietimas – „tai bendrųjų visuomenės raidos dėsningumų projekcija švietimo sistemoje. Darnaus vystymosi paradigma teikia konkretų kontekstą ir į visumą susieja įvairius švietimo uždavinius, žymi naują jo kokybės tobulinimo etapą“ (Integruojamųjų (papildomųjų) programų gairės, 2006. Darnaus vystymosi integruojamoji programa, p. 21).

UNESCO analizėje (Reconceptualizing and Repositioning Curriculum in the 21st Century, 2017) „ugdymo turinys, jo veiksmingas įgyvendinimas pripažįstamas vienu iš svarbiausių veiksnų, lemiančių švietimo kokybę ir geresnius mokymosi rezultatus nuolatinių pokyčių ir neapibrėžtumo kontekste“ (Projektas. Bendrųjų programų atnaujinimo gairės, 2019).

Ar Lietuvos švietimas yra pasirengęs darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimui, ar yra sukurtos visos prielaidos, reikalingos sėkmingam šios strategijos įgyvendinimui Lietuvos mokykloje – tai mažai tirta mokslinė problema, kurios analizei yra skiriamas šis darbas.

Darnaus vystymosi švietimo anglų kalbos terminų interpretacijos

Terminas	Interpretacija
Sustainable education	Darnus švietimas, kuris gali reikšti tiek švietimo institucinį suderintą valdymą, tiek suderintą tarp dalykinį ryšį.
Education for sustainable development (ESD)	Švietimas darniam vystymuisi (ar darnaus vystymosi švietimas), nurodo švietimo svarbą siekiant visuminių darnaus vystymosi tikslų. Švietimo įtaka.
Sustainable development in education	Darnus vystymasis švietime – darnaus vystymosi dimensijų: aplinkos, ekonomikos, socialinės, kultūrinės integravimas į švietimą.
Darnaus vystymosi švietimas (DVS - angliškai ESD).	Gali būti analizuojamas per tradicinę švietimo filosofijos dimensiją.

Interpretacija - (lot. interpretatio - aiškinimas) ko nors prasmės aiškinimas, komentavimas (KZod žodynas)

Dimensija - dydžio vienetais reiškiamas matmuo (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas)

Pagal Galkute (2005) ir kitus autorius „sisteminio darnaus vystymosi švietimo plėtros Lietuvoje sunkumai yra: visuomenė per mažai informuojama apie svarbiausias aplinkos ir darnaus vystymosi problemas, jų sprendimo būdus; trūksta aukštos kvalifikacijos mokytojų, gebančių šviesti darnaus vystymosi temomis; mokytojai nepakankamai aktyviai dalyvauja, įgyvendinant darnaus vystymosi principus, nėra gerai susipažinę su darnaus vystymosi idėjomis, nesuvokia jų svarbos; nenuoseklūs ir nepakankami darnaus vystymosi švietimo proceso tyrimai“. Darnaus švietimo vystymosi klausimais mokslinius straipsnius rengė ir atliko pedagogų apklausas Galkutė (2005), Adomaitienė, Zubrickienė, Andriekienė (2006), Jucevičienė, Bankauskienė, Lepaitė, Simonaitienė (2006).

Analizuojant autorių nuomones bei teisės aktus pastebėta, kad politikai rengiant įvairius dokumentus, susijusius su darnaus vystymosi plėtra mažai kreipia dėmesio į Lietuvos ir užsienio mokslininkų atliktus tyrimus. Lietuvoje yra priimta nemažai esminių teisės aktų, pvz.: *Nacionalinė darnaus vystymosi strategija* (2003, atnaujinta 2011 m.), *Lietuvos*

pažangos strategija „Lietuva 2030“ (2012). Įvairios nevyriausybinių organizacijų yra suinteresuotos bendradarbiauti tarpusavyje, siekiant prisidėti prie darnaus vystymosi tikslų ir principų įgyvendinimo (pvz.: Nacionalinė nevyriausybinių vystomojo bendradarbiavimo organizacijų platforma, Darnios plėtros akademija ir kt.), tačiau lietuvių mokslininkų bendruomenėse retai diskutuojama dėl problemų, susijusių su darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimu arba akcentuojamos labiau ekologinės ir ekonominės problemų sritys (Čiegis, Ramanauskienė, 2011). Socialinės gerovės aspektas ir darni plėtra dažnai yra minima kaip šalia esantis ir labiau abstraktus aspektas. Socialinis aspektas yra šiek tiek analizuojamas straipsnių rinkinyje „Darnus Lietuvos vystymasis“ (2013), kuris parengtas to paties pavadinimo konferencijos pranešimų pagrindu. Atsiranda pavienių mokslininkų, kurie rodo iniciatyvas ir pradeda nuosekliau tyrinėti darnaus vystymosi įgyvendinimą. Tai yra tik pradžia.

Švietimas darnios plėtros kontekste yra socialinio kapitalo dedamoji dalis. Šioje srityje situacija Lietuvoje panaši kaip ir kalbant apie darnią plėtrą apskritai: priimti strateginiai dokumentai, jungiamasi į pilietinius forumus, tačiau mokslininkų dėmesio stokojama. Ilgą laiką veikusioje dar 2003 m. priimtoje *Nacionalinėje darnaus vystymosi švietimo 2007–2015 metų programoje* akcentuojamas darnaus vystymosi švietimo sąlygų sukūrimas, kad kiekvienas žmogus gebėtų prisidėti prie darnaus vystymosi – asmeniškai, profesine veikla, dalyvaudamas visuomenės gyvenime – vietos ir pasaulio mastu. 2012 m. buvo parengtos *Rekomendacijos nacionalinei vystomojo švietimo koncepcijai*, 2014 m. pateiktas *Nacionalinės nevyriausybinių vystomojo bendradarbiavimo organizacijų platformos siūlymas dėl vystomojo ir globalaus švietimo Lietuvoje*.

2030 m. Darnaus vystymosi darbotvarkė yra plataus užmojo, kuria siekiama iki 2030 m. panaikinti skurdą tvarių vystymusi. Kai 2015 m. rugsėjo mėn. priėmė naują darbotvarkę, tarptautinė bendruomenė pripažino, kad švietimas buvo būtinas visų 17 Darnaus vystymosi tikslų sėkmei. Švietimo tikslai iš esmės yra įtraukti į Darnaus vystymosi 4 tikslą, kuriuo siekiama iki 2030 m. „Užtikrinti inkliuzinį (įtraukųjį) ir teisingą kokybišką švietimą ir skatinti mokymosi visą gyvenimą galimybes visiems“.

2015 m. gegužės mėn. Pasaulio švietimo forume priimtoje Incheono deklaracijoje UNESCO, Jungtinių Tautų specializuotai švietimo agentūrai buvo patikėta vadovauti savo partneriams pagal švietimo 2030 m. darbotvarkę. Veiksmų planas, skirtas pasiekti dešimt švietimo tikslo uždavinių, yra 2015 m. lapkričio mėn. priimtas „Švietimo 2030 m. Veiksmų

planas“, kuriame vyriausybėms ir partneriams teikiamos gairės, kaip įsipareigojimus paversti veiksmais.

Švietimas 2030, grindžiamas teise į švietimą, viršija ankstesnius bandymus užtikrinti prieigą prie pagrindinio išsilavinimo, kaip nustatyta 2000–2015 m. Švietimo srityje tikslams ir su švietimu susijusiam Tūkstantmečio vystymosi 2 tikslui.

„Global Education 2030“ darbotvarkės naujoji taikymo sritis:

- pradedama mokytis nuo ankstyvos vaikystės iki jaunimo ir suaugusiųjų švietimo bei mokymo;
- pabrėžiamas įgūdžių įgijimas darbui;
- pabrėžiama pilietiškumo ugdymo svarba pliuralizmo ir tarpusavyje priklausomame pasaulyje;
- dėmesys skiriamas įtraukčiai, teisingumui ir lyčių lygybei;
- siekiama visiems užtikrinti kokybiškus mokymosi rezultatus jų gyvenimo tarpsniuose.

Pagrindinė atsakomybė už darbotvarkės įgyvendinimą tenka vyriausybėms, o UNESCO ir partneriai, teikiantys paramą, koordinuoja politikos patarimus, teikia techninę pagalbą, stiprina pajėgumus ir stebi pažangą pasauliniu, regioniniu ir nacionaliniu lygmenimis.

1.5. Administracijos / vadovo vaidmuo įgyvendinant nacionalinę darnaus vystymosi strategiją

Mokyklų administravimas turėtų sutelkti dėmesį į ilgalaikę viziją, kuri patenkins dar įvairesnius ateities kartų poreikius. Mokyklos vadovas turėtų sąmoningai ir efektyviai įgyvendinti visą tam skirtą veiklą, turėdamas omenyje, kad „žmonės nenori būti valdomi, o nori, kad jiems vadovautų“ (Kozusznik, 2011). Tačiau susiduriama su tam tikrais sunkumais, kurie turėtų būti pripažinti ir tada neutralizuoti. Šiuo metu išskiriamos aštuonios darnaus vystymosi vadovavimo mokykloje grėsmės, tačiau daugelyje šalių jos labai skiriasi (Bottery, 2017):

- vyriausybių ir švietimo darbuotojų santykių nutrūkimas,
- direktoriaus funkcijos tikslų suvokimo skirtumai,
- direktorių ir jų darbuotojų finansinės atsakomybės padidėjimas, priežiūra,
- didėjantis direktoriaus funkcijos sudėtingumas,
- kaltės ir atsakomybės kultūros ugdymas,
- direktorių perteklinis darbas,

- nepakankamas pasirengimas direktoriaus funkcijai,
- dažnesnis valdžios panaudojimas, užuot įtikinantis atlikti pokyčius.

Norint pasiekti numatytus švietimo tikslus, būtinas visapusiškas asmeninis mokytojų ir mokyklos vadovybės tobulėjimas, kuris palengvins tinkamus vyriausybės ir švietimo darbuotojų santykius. Šios kliūtys apims:

- nepakankamą pasitenkinimą mokytojų ir mokyklų vadovų atliktu darbu,
- dažnos švietimo reformos, įskaitant per didelį švietimo įstatymų kintamumą nepriimant švietimo darbuotojų, o tai sukelia nepasitenkinimą, nuovargį, pasitikėjimo stoką, neigiamą pedagogo profesijos ir mokyklos vadovo atranką?,
- vyriausybės ir švietimo darbuotojų „dialogo kultūros“ nebuvimas,
- mokyklos vadovybės ir švietimo institucijų lūkesčių neatitikimas.

Į rinką orientuotas požiūris į mokyklą, įskaitant švietimo paslaugų rinkodarą, netinkamai tarnauja švietimo tikslams, kurie turėtų būti svarbiausi: mokymas, auklėjimas ir priežiūra. Dažnai pamirštama, kad ekonominiam augimui yra svarbiausias mokslas, mokymasis ir tobulėjimas. Dėl šios priežasties mokykla turėtų, visų pirma, sąmoningai ir nuosekliai plėtoti pagrindines kompetencijas ne tik mokiniams, bet ir mokytojams bei mokyklų vadovams. Tai turėtų būti švietimo institucijų prioritetas ir pirmasis žingsnis link darnaus vystymosi. Ugdymo tikslus turėtų bendrinti švietimo institucijos, mokytojai ir mokyklų vadovai. Vykdam švietimo 2030 darbotvarkę turėtų būti atsakyta į klausimus:

1. Kas geriau valdys mokyklą: vyresnysis mokytojas arba direktorius - vadovas.
2. Kuri švietimo užduotis mokyklos vadovui turi būti (yra) prioritetinė.

Padidėjusi mokyklų valdybos vadovų priežiūra, įskaitant finansus, lėmė:

- per didelę biurokratiją kitų kokybės užtikrinimo teikėjų atžvilgiu,
- padidėjusį stresą ir netikrumą ne tik dėl mokyklų vadovų, bet ir mokytojų ateities,
- didesnę kontrolę, o ne novatoriškas, kūrybingas veiklas, konstruktyvų vadovavimą, norą būti tikru lyderiu ir apsiriboti geidžiamu elgesiu.

Mokyklų vadovai turėtų būti pasirengę ne tik turiniu, bet ir emociškai sunkiai prognozuojamų situacijų įvairovei ir kintamumui, kad galėtų priimti racionalius, sąmoningus ir kartais nepopuliarius sprendimus. Mokyklos vadovas yra ne tik darbdavys, administratorius, finansininkas, derybininkas, tarpininkas, bet, visų pirma, ir treneris savo pavaldiniams.

Neišspręstų ir (arba) giluminių problemų, kurias turi spręsti mokyklos direktoriai, daugybė ir sudėtingumas padeda ugdyti kaltės ir atsakomybės kultūrą.

Poreikis nedelsiant nubausti neveiksmingus sprendimus priimančius asmenis yra didžiulė darnaus vystymosi kliūtis, nes ne visada atsižvelgiama į visus veiksnius, sukeliančius nepageidaujamą ar net neigiamą poveikį. Anot Ackoff (1993), „kai prasideda bausmė, programos turėtų būti vykdomos labiau už netinkamą elgesį, užuot baudžiant. Bausmė sukelia darbuotojų nepasitenkinimą ir retai lemia ilgalaikį pagerėjimą“.

Dėl daugybės pareigų, neefektyvaus laiko valdymo ir nenoro „dalintis valdžia“, įskaitant įgaliotojų delegavimą, mokyklų vadovai gali per daug dirbti. Perdirbimo simptomai yra šie:

- nuovargis, dirglumas, galvos skausmas,
- nemiga,
- susikaupimo problema,
- darbas be malonumo,
- sumažėjęs darbo efektyvumas,
- perdegimas,
- nesugebėjimas efektyviai atsipalaiduoti.

Mokyklų vadovai, įsitraukę į kitą projektą ar užduotį, įgyvendinamą „nuleistą“ iš aukščiau, gali nežinoti apie proholizmo problemą ir nevalingai nuvertinti perteklinio darbo ir sveikatos problemas, daugiausia širdies ir kraujagyslių, simptomus.

Parirengimo eiti direktoriaus pareigas trūksta.

Pageidautinos mokyklų direktorių kompetencijos (Pery, 98-103 psl.):

- gebėjimas mąstyti strategiškai,
- gebėjimas dirbti komanda,
- vadybos įgūdžiai,
- bendravimo įgūdžiai,
- krizių įveikimas,
- kūrybiškumas ir atvirumas pokyčiams,
- sugebėjimas taikyti teisinės normas,
- sugebėjimas ir polinkis mokymuisi.

Be tinkamų koncepcinių, techninių ir socialinių įgūdžių, direktorius turėtų turėti lyderio savybių ir visapusišką autonomiją mokyklos valdyme.

Ne visi vadovaujančias pareigas einantys asmenys mokykloje turi tinkamas kompetencijas ir (arba) asmenybės polinkius efektyviai atlikti savo funkciją. Esminis potencialių direktorių paruošimas turėtų vykti kartu su ankstesne patirtimi, bent jau kaip

komandos vadovui. Be to, parama vyresniųjų vadovų jaunesniems vadovams, konkretiems mokyklų valdymo ekspertams ir naudojimas gerąja praktika sustiprintų dabartinio vadovo pareigas.

Vis dažniau naudojamas valdžia, kuri neįtikina vykdyti pokyčius. Mokyklos vadovas turėtų įtraukti savo pavaldinius į planavimo ir sprendimų priėmimo procesą, nes tai labai palengvina pokyčių įvedimą mokykloje. Todėl valdymas pasidalijant valdžia yra labai pageidautinas, nes „vadovavimo grandinė turėtų tęstis visoje mokykloje“ (Fullan, 2006). Autokrato ar „viską atliksiu pats“ tipo direktoriui nėra vietos, kai darbuotojų supratimas apie savo teises ir demokratijos stiprybę didėja.

Direktoriai turėtų ne tik žinoti apie grėsmes ir su jomis kovoti, bet ir rūpintis nuolatiniu savęs, savo darbuotojų ir mokinių tobulėjimu. Neturėtų pamiršti apie didelę kritinio mąstymo ir dabartinių bei ateities kartų informuotumo apie darnaus vystymosi svarbą kintančiame, globalizuotame, net nenuspėjamame pasaulyje. Mokyklų vadovai turi atlikti labai svarbią misiją ir svarbiausia jie turi atsiminti, kad jų darbai tarnauja kitiems „mūsų bendros ateities“ labui.

1.6. Mokytojo vaidmuo įgyvendinant nacionalinę darnaus vystymosi strategiją

Išplėstines švietimo prielaidas darnaus vystymosi koncepcijos kontekste galima rasti Tarptautinės švietimo komisijos UNESCO ataskaitoje XXI amžiuje.

Plėtra negali būti siejama tik su ekonomine ir technologine plėtra, bet turi būti atsižvelgiama į etinį, socialinį ir ekologinį aspektus. Tai siejama su žmogaus teisės į sveiką ir produktyvų gyvenimą supratimu, suderintu su gamta, ir žmogaus apibrėžimu kaip darnaus vystymosi objektu, kartu gerbiant ateities kartų tobulėjimo teisę. Taigi švietimas turi atsitraukti nuo siauro vystymosi supratimo, įskaitant mokymo supratimą kaip tik žinių perdavimą, ir suprasti žmogaus vystymąsi kaip procesą, kurio tikslas - plėsti žmogaus - individo ir visos visuomenės galimybes, tačiau rūpintis natūralia aplinka (Bałachowicz, 2015).

Svarbiausias XXI amžiaus švietimo uždavinys yra suteikti žmonijai galimybę patiems valdyti savo vystymąsi. Tai amžinas žmogaus troškimas. Nors nė viena bendruomenė nesugeba pastatyti veiksmingos gynybinės sienos nuo grėsmių, kurios užkerta kelią efektyviam planavimui, žinių ir žmogaus atspindžio plėtra leidžia laipsniškai diagnozuoti ir užkirsti kelią senoms ir kylančioms grėsmėms (Kleer, Kleiber 2015). Išsilavinimas, darant prielaidą, kad atsakingi asmenys ir bendruomenės yra vystymosi pagrindas, turėtų sudaryti

sąlygas kiekvienam asmeniui įgyti etinę kompetenciją nuspręsti savo likimą, kad jis taip pat galėtų prisidėti prie visuomenės progreso vardan darnaus vystymosi idėjos. Komisija rekomenduoja švietimo koncepciją, peržengiančią utilitarinį švietimo supratimą, teigdama, kad „švietimo užduotis yra ne tik aprūpinti ekonomikos pasaulį kvalifikuotais darbuotojais: jis nėra skirtas žmogui kaip ekonominis veiksnys, bet ir kaip tiksli plėtra“ (Delors 1998). Ugdymo pojūtis tampa individo ir bendruomenės raida, atsižvelgiant į jų atstovaujamą socialinį ir intelektualinį kapitalą kaip pagrindinius civilizacijos vystymosi ir tęstinumo veiksnus. Todėl, Komisijos teigimu, dabar turėtų pasikeisti švietimo ir jo prioritetų supratimas - jis turėtų būti artimesnis humanitariniam mokslui, ypatingą dėmesį skiriant kiekvieno žmogaus tobulėjimui. „Naujoji išplėstinė švietimo koncepcija turėtų suteikti galimybę kiekvienam individui atrasti, stimuliuoti ir sustiprinti savo kūrybinį potencialą - atskleisti kiekviename iš mūsų paslėptą lobį“ (Delors, 1998). Nuo Faure pranešimo akivaizdu, kad pagrindinis švietimo tikslas yra paruošti kiekvieną asmenį kūrybiniam dalyvavimui kultūroje ir civilizacijose, jo tobulėjimui. Žmogus, kaip vystymosi tikslas yra postulat, atitinkantis pagrindinį humanistinį švietimo pašaukimą. Bet tuo pat metu kalbama ne tik apie vidinį žmogaus vystymąsi, bet ir apie kūrybinio individo vaidmens palaikymą išoriniame pasaulyje, kuris susijęs su materialiu ir informaciniu, taip pat vertybių ir tarpasmeninių santykių pasauliu. Žmogus, kaip vystymosi tikslas, reikalauja nukrypti nuo instrumentinio ugdymo vizijos, būdingos modernumui, kad būtų traktuojamas individas vientisai - tai, kas išpildo tą asmenį, kuris mokosi būti kartu. Jei atsižvelgsime į naujas kategorijas, nurodytas tarptautinėse mokymosi ataskaitose, kaip į pagrindinę šiuolaikinio žmogaus strateginę kompetenciją, tuomet šiuolaikines paradigmas galima išreikšti taip:

- išmokti pažinti, t.y., įsigyti įrankių, skirtų suprasti save ir pasaulį, ieškoti žinių ir išminties, išmokti mokymosi priemonių mokytis visą gyvenimą,
- išmokti veikti, pritaikyti žinias kasdieniame gyvenime, mokėti bendrauti su savo aplinka, kūrybiškai ir atsakingai joje elgtis,
- išmokti gyventi kartu, naudotis žiniomis, vertybėmis ir įgūdžiais, padėsiančiais suprasti kitus, mokytis bendradarbiauti su kitais visais žmogaus veiklos lygiais, kurti pilietiškumą pasaulyje, kuriame pilna priklausomybės,
- mokytis taikyti įgytas žinias, vertybes ir įgūdžius siekiant asmeninio tobulėjimo stengtis plėtoti estetinius ir kultūrinius savo gyvenimo aspektus, mokytis savarankiškai,

- siekti būti novatoriais, suprasti sudėtingumą, paradoksus ir konfliktus, išmokti suvokti alternatyvias orientacines sistemas, naujas galimybes ir projektinius sprendimus, siekiant transformuoti save, vietos bendruomenes ir globalią visuomenę,

- išmokti gyventi tvariai, išsiugdyti reflekyvų požiūrį į gyvenimą, mokytis taikant standartus, renkantis vertybes, subalansuoti prieštaravimus, tvariai formuoti savo gyvenamąją aplinką ir santykius su ja, savo gyvenimo būdą.

Kalbant apie darnaus vystymosi praktinius švietimo klausimus, minimas K.V. Agderio universiteto tyrėjas Halvorsenas, kuris buvo minėto projekto partneris ir kuris toliau dalyvauja skleidžiant projekto rezultatus Specialiojo ugdymo akademijos Ankstyvojo ugdymo katedroje. Gamta Norvegijoje yra labai svarbi švietimo ir asmeninio sąmoningumo ugdymo aplinka. Žmogus yra gamtos dalis ir nuolat priima sprendimus, kurie turi įtakos ne tik dabartinių kartų, bet ir ateities kartų gerovei bei aplinkai. Todėl svarbu mokykloje sužinoti apie žmogaus veiklos sąlygas ir įvairius ryšius įvairiose srityse, priimant sprendimus, kurių pasekmės peržengia šalies geografines ribas ir dabartines gyvenimo sąlygas. Anot K.V. Halvorseno, „rūpinimasis vienas kitu ir gamta gali būti laikomas pagrindiniais darnaus vystymosi švietimo komponentais“ (Halvorsen 2015). Daugybė jos teiginių apie vaiko ugdymą išreiškė poreikį auklėti vyrą, kuris negalvos apie gamtos užkariavimo ir priešiško dvasią, bet vertins buvimą gamtoje, jos vystymąsi ir gerovę. Gamtos pažinimas ir tradicinis ekologinis švietimas yra per silpnas pagrindas pakeisti mąstymą ir susidurti su ateities iššūkiais. Norint inicijuoti nuolatinį pokyčius, ugdymas turi būti susijęs su vaikų santykiu su gamta verte ir jų gilinimu, kaupiant teigiamą patirtį mokantis gamtos. (Halvorsen 2015). Tai yra pagrindinis būdas „įsišaknyti“ jauniems žmonėms aplinkoje, ugdyti bendruomenės veiksmų poreikį ir rūpintis aplinkos ištekliais, kurie turėtų vykti ankstyvojo ugdymo metu. Todėl vietos aplinka turėtų tapti vaikų mokymosi erdve daug labiau nei anksčiau. Gera užuomina į mūsų projektą pasirodė norvegų tradicija reguliariai rengti išvykas lauke ir praktikuoti fizinę veiklą gamtoje. Išvykimas už darželio ar mokyklos teritorijos ribų ir ten pamokų vedimas tapo vystymosi pagrindu. K.V. 90-aisiais Halvorsenas pradėjo novatoriškus „gamtos - vaikų“ projektus, kurių tikslas buvo patirti ir plėtoti darnaus vystymosi mokymosi galimybes (Halvorsen, 1995). Jos siūloma „mokykla lauke“ buvo palyginti nežinomas reiškinys. Kadangi mokytojai ir mokiniai iki šiol buvo klasėje, jie turėjo iš naujo susikurti savo vaidmenis lauko darbų metu (Halvorsen 2015). Pedagoginiai iššūkiai kelionių metu sustiprino ryšius tarp mokytojų, nes visi dalyvavo panašiam profesinio tobulėjimo procese. Mokytojai mokytojų kambaryje diskutavo idėjomis, kaip jie galėtų sustiprinti vaikų

vystymąsi įgyvendindami ugdymo tikslus, dalijosi pastebėjimais apie vaikų elgesį, ieškojo naujų elgesio būdų, dalijosi idėjomis ir pan. Tai sustiprino bendruomeniškumo jausmą ir prisidėjo prie ugdymo kultūros pokyčių.

Užklausinės veiklos metu keičiasi mokytojo, kaip vaikų mokymosi proceso koordinatoriaus, vaidmuo per patirtį, o tai taip pat lemia, kad mokytojas mokosi ugdyti pasitikėjimą vaikų savarankiškumu, refleksiją ir atsakomybę. Užsiėmimai „už mokyklos klasės ribų“ suteikia vaikams erdvės tyrinėti įvairias mokymosi galimybes, mėgautis mokymosi laisve, naudoti „laisvų dalių“ (akmenukų, lazdų, šakų, žolės, smėlio ir kt.) lobį, suteikia jiems galimybę valdyti savo veiklą ir leisti laiką, o kompetencijos greitai didėja, kai „pirmų rankų mokymasis“ suteikia tiesioginį grįžtamąjį ryšį. Bendro bendravimo su bendraamžiais ir suaugusiaisiais procesai - apjungiant emocinę sustiprintą fizinę ir socialinę sferą - pabrėžia galimybę išgauti naują informaciją iš aplinkos ir elgtis konkrečiame kontekste. Mokymasis koordinuoti socialinę veiklą (pvz., Namelio statymas, futbolas ar laipiojimas medžiais) iškart pabrėžia santykinės vertybes, moko apdairumo ir laisvo elgesio. Be to, L. Chawelio tyrimų rezultatai rodo, kad vaikų mokymasis lauke turi įtakos formuojant ekologines nuostatas suaugus (Chawla, 2006). Vaikų aplinkos patirtis, įgyta lauke, perduodama mokyklų salėms, kurios naudojamos integruotoms klasėms. Vaikai praleidžia daug laiko klasėje, įvairiais būdais suprasdami natūralias patirtis. Tai gali būti surinktų egzempliorių aprašymai, praturtinti žiniomis, kurių trūko lauko klasėse, herbariumuose, parodose, laikraščiuose ir kt. piešinių ir eilėraščių, laisvų tekstų ir meninių gaminių pavidalu (Halvorsen, 2015). Dabartinėje pagrindinio ugdymo programoje numatyta, kad visa aplinkos patirtis yra atskaitos taškas ugdant tokius įgūdžius kaip: žodiniai įgūdžiai - klausymo, kalbėjimo ir socialinės kompetencijos; raštingumo, skaitymo ir skaičiavimo įgūdžiai; skaitmeniniai įgūdžiai. Tai labai pateisinama paaiškinant ir gilinant supratimą apie pastebėtus reiškinius ir procesus, įvardijant lydinčias emocijas ir atsirandančius vertinimus, derinant tai, kas patiriama individualiai, su tuo, kas yra socialinė, vaiko žinių kaupimas ir pateikimas per įvairius kodus ir kt. kelionių patirtis. Parodykite, kad buvimas natūralioje aplinkoje stiprina teigiamus vaikų jausmus gamtos atžvilgiu, smalsumą apie gamtos pasaulio įvairovę ir galimybę parodyti rūpestį gamta ir vienas kitu. Tarp vaikų retai būna konfliktų, spontaniškumas ir humoro jausmas yra norma. Gamtos užuomazgoje vaikai dažnai demonstruoja savo naujas galimybes, jiems nereikia visą laiką būti suaugusiems, jie patys rengia užsiėmimus ir mokosi vienas iš kito, o tai stebina suaugusiuosius. Tuo pačiu metu kalbame apie vaikų ir suaugusiųjų socialinę raidą. Galima sakyti, kad čia vystosi

subalansuotas veiklų rinkinys, pagrįstas visuomenės požiūriu ir santykiais tiek tarp suaugusiųjų, tiek tarp vaikų, tiek tarp suaugusiųjų ir vaikų. Mokymosi ir mokymo už klasės ribų (lauke) svarbą pedagogikos ekspertų vertinime savo kokybiniame tyrime pateikė Szczepanski ir Andersson (2016).

Minėti autoriai pabrėžė santykinį mokymosi natūralų ir tuo pat metu socialinį (tarp bendraamžių) pobūdį, atrasdami vaikams galimybę mokytis už mokyklos klasės ribų, naudojant skirtingą aplinką ir susiedami mokyklos žinias su praktika, tyrinėdami savo kūno galimybes ir tobulėdami. Saugaus ryšio su gamta jausmas, galimybių rasti save aplinkoje ir svarbiausia, formuojantis vietos jausmas, vietos tapatumas ir jos „įsišaknijimas“ vietinėje aplinkoje. Tai yra auklėjimo pagrindai, kaip darniai kurti savo gyvenimo strategiją.

1.7. Kitų institucijų vaidmuo įgyvendinant nacionalinę darnaus vystymosi strategiją

Lietuvos nacionalinėje politikos srityje darnaus vystymosi principai kaip šalies prioritetinė kryptis yra įtvirtinami per pagrindinius šalies strateginio planavimo dokumentus: Lietuvos pažangos strategiją „Lietuva 2030“, 2014-2020 m. Nacionalinės pažangos programą, 2003 m. priimtą Nacionalinę darnaus vystymosi strategiją bei 2017 m. parengtą Lietuvos regioninės politikos Baltąją knygą. Darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimas taip pat yra minimas LR teritorijų planavimo įstatyme, kuriuo remiasi 2002 m. ir vėlesniais metais priimtas ir papildytas LR teritorijos bendrasis planas. Atlikus išsamesnę analizę pastebėta, kad darnaus vystymosi sričiai priimtose teisės aktuose ir dokumentuose trūksta nuoseklaus ir konkretaus problemos apibrėžimo (Punytė, Simonaitytė, 2018). Mokslininkės nurodo, kad parengta Nacionalinė darnaus vystymosi strategija yra daugiau rekomendacinio pobūdžio. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad remiantis Nacionaline darnaus vystymosi strategija būtina atsižvelgti rengiant kitus esminius dokumentus, kurie turėtų labiau įpareigoti visą visuomenę siekti darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimo. Yra deklaruojama, kad taip ir yra daroma, tačiau Nacionalinė darnaus vystymosi strategija nėra pagrindinis dokumentas, kuriuo būtų kryptingai vadovautasi planuojant politinius sprendimus, ypač siekiant įpareigoti bendrojo ugdymo mokyklas kryptingai siekti darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimo. Nepaisant to kai dar 2015 m. buvo pateikti darnaus vystymosi tikslai, Lietuvos nacionalinė darnaus vystymosi strategija nebuvo atnaujinta nuo 2011 m., jos įgyvendinimo ataskaitos nebuvo teikiamos nuo 2014 iki 2018 metų (Punytė, Simonaitytė, 2018).

Pagal Lietuvos statistikos departamento pateiktus duomenys, siekiama prisidėti prie Jungtinių tautų darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimo, dėl to buvo parengtas darnaus vystymosi rodiklių aprašas, skirtas Lietuvos pažangai stebėti. Lietuvos statistikos departamentas nurodė, kad šie tikslai grindžiami trimis darnaus vystymosi aspektais (aplinkos, socialiniu ir ekonominiu), kurie apima „skurdo, nelygybės, maisto saugos, sveikatos, tvaraus vartojimo ir gamybos, augimo, užimtumo, infrastruktūros, tvaraus gamtinių išteklių valdymo, kovos su klimato kaita, lyčių lygybės, taikios ir įtraukios visuomenės bei kt. sritis“.

Lietuvos statistikos departamentas, dalyvaujant ministerijoms ir kitoms institucijoms, nuo 2017 m. Oficialiosios statistikos portale pradėjo teikti ir skleisti informaciją apie Jungtinių tautų bei nacionalinius 2010–2016 m. darnaus vystymosi rodiklius. 2018 m. pradžioje Oficialiosios statistikos portale pateikta informacija apie 61 proc. visų Jungtinių tautų darnaus vystymosi rodiklius; iš kurių 16 proc. rodiklių Lietuvai nėra taikomi. Analizuojant pateiktą informaciją Lietuvai yra aktualūs visi rodikliai, bet jų metodikos nėra parengtos, nėra apibrėžimų ir tai sudaro apie 23 procentai rodiklių. (JT darnaus vystymosi darbotvarkės iki 2030 m. įgyvendinimo Lietuvoje ataskaita, 2018).

Clifton ir Amran (2010) teigimu, „verslo sektorius turi vaidinti esminį vaidmenį sprendžiant tokias problemas kaip ekologinė žala vietiniuose, regioniniuose ir globaliniuose mastuose“.

Švedijos sostinėje Stokholme įsikūrusi darnaus vystymosi tyrimų agentūra „SB Insight“ 2015 metais paskelbė atliktų tyrimų rezultatus (Popsop Staff, 2015, „Sustainable Brand Index 2015“). Išanalizuota daugiau kaip 700 Skandinavijos įmonių socialinė ir aplinkosauginė atsakomybė.

Tyrimo dalyvavo žinovai iš Šiaurės šalių, kurie įvertino atskirų prekės ženklų indėlį į darnaus vystymosi praktiką skalėje nuo 1 iki 5.

Iš visų Skandinavijos šalių, Švedija yra labiausiai subrendusi ir daugiausiai žinanti darnios plėtos srityje. Vos 26 procentai tyrimo dalyvavusių respondentų iš Švedijos teigė, kad jie mažai žino arba nesidomi darniuoju vystymosi.

Grunda (2010), atlikęs tyrimą 15 Lietuvos verslo organizacijų darnumo srityje, teigia, kad „organizacijų dokumentuose yra pateikta labai mažai informacijos ir apibendrinimų, kurie negali būti labai tikslūs, tačiau iš tyrimo dalyvavusių organizacijų paaiškėjo, kad nėra dirbama pagal darnaus vystymosi koncepciją“. Dyllick (2002) nuomone yra akivaizdi problema, kad „organizacijų darnumas aprašo vertės santykį tarp organizacijos ir jos

socialinio poveikio, bet verslas nebus darnus, jei nebus įgyvendinti kriterijai: ekologinis efektyvumas, socialinis veiksmingumas, pakankamumas, ekologinis teisingumas“.. Tačiau kaip teigia Šivickas, Simanavičius, Pukis (2010), „atlikus 2002–2007 metų Lietuvos paramos SVV vertinimą akivaizdu, kad Lietuvos parama SVV turi teigiamą įtaką darniam vystymuisi. Tikėtina, kad naujos darnumo principų tendencijos išsivys Lietuvos verslo organizacijose“.

Apibendrinant magistro darbo mokslinės literatūros nagrinėjimo dalį nustatyti veiksniai, lemiantys nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimą Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose. Dauguma mokslininkų, ypač Galkutė (2005), Adomaitienė (2006), Bruzgelevičienė (2006), Čiegis (2011) ir kt. išskirė mokymą ir mokymąsi kaip svarbų darnaus vystymosi elementą. Autorių nuomone, švietimas turi būti skirtas tam, kad supažindinti vadovus ir mokytojus su aplinkos problemomis, įvairiapusiška darnaus vystymosi švietimo ir jo formų apimtimi, taip pat svarbu įvesti privalomą darnaus vystymosi srities švietimą. Užsienio mokslininkų teigimu (Bottery, 2017), Pery (2012) ir kt. verta atkreipti dėmesį į turimas ir ugdomas bendrojo ugdymo mokyklų administracijos, ypač vadovų turimas ir tobulinamas kompetencijas darnaus vystymosi srityje. Autoriai skatina įgyvendinti darnaus vystymosi tikslus per neformalųjį darnaus vystymosi švietimą bendrojo ugdymo mokyklose, organizuojant pamokas už mokyklos ribų, parkuose, miškuose, akcentuojant aplinkosaugą, gamtos išteklių tausojimą ir tinkamą vartojimą (Chawla, 2006, Halvorsen, 2015, Szczepanski, Andersson, 2015). Autoriai taip pat pabrėžia mokytojų vaidmenį (Kleer, Kleiber, 2015, Bałachowicz, 2015) ir atskirų specialistų indelį į darnaus vystymosi žinių perdavimą gamtos, ekonomikos, humanitarinių mokslų dalykų metu, tokiu būdu formuojant ekologinį požiūrį darnaus vystymosi srityje.

2. EMPIRINIO TYRIMO METODOLOGIJA IR PAGRINDIMAS

2.1. Empirinio tyrimo tikslas ir uždaviniai

Tyrimo tikslas - empiriškai atskleisti veiksnius, lemiančius darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimą Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose.

Tyrimo uždaviniai:

1. Įvertinti vadovų ir pedagogų pasirengimą bei palankius veiksnius darnaus vystymosi strategijai įgyvendinti.
2. Nustatyti, kas skatina ir kas trukdo įgyvendinti nacionalinę darnaus vystymosi strategiją.
3. Įvertinti, ar bendrojo ugdymo mokyklos taiko kokias nors praktikas, norėdamos įgyvendinti nacionalinę darnaus vystymosi strategiją.
4. Parengti Darnios mokyklos strategijos įgyvendinimo sudarymo principus.

2.2. Empirinio tyrimo metodas

Atsižvelgiant į tyrimo tikslą bei uždavinius, pasirinktas kiekybinis tyrimas. Anot Kardelio (2016), kiekybinio tyrimo vertę nusako kiekybiniai rodikliai, tyrimas yra struktūruotas, suplanuotas. Tokiais tyrimais siekiama parodyti objektyvią statistinę realybę. Tyrimui naudojamas apklausos metodas, instrumentas – klausimynas, kuris atliekamas internetu. Pasirenkama patogioji imtis – visi Lietuvos miesto ir rajono bendrojo ugdymo mokyklų pedagogai, mokyklų vadovai. Pasirinkus šią tyrimo imtį, išvados bus daromos apie visą Lietuvos pedagogų populiaciją.

2.3. Tyrimo instrumento pagrindimas

Pagal labiau psichologinių tyrimų tradicijas aplinkos sąmoningumas buvo ištirtas kaip konstrukcija, matuojanti supratimą apie aplinkos problemas, ir daugumoje tyrimų ji buvo tiriama atsižvelgiant į aplinką tausojančius veiksmus (Jiménez Sanchez ir Lafuente, 2010; Schlegelmilch ir kt., 1996; Sharma & Bansal, 2013). Pasak Zelezny ir Schultz (2000), aplinkos sąmonę sudaro įsitikinimų sistema, nurodanti konkrečius psichologinius veiksnius, skatinančius palankų aplinkai individų elgesį, susijusius su individų polinkiu elgtis dažnai netinkamai gamtoje. Sharma ir Bansal (2013) apibrėžė aplinkos sąmonę kaip psichinę būseną, susijusią su ekologišku elgesiu. Sharma ir Bansal (2013) siūlo modelį, susiejantį aplinkos sąmonę su ekologiniu pirkėjų elgesiu, kurį sudaro įvairios žinios ir požiūrio

komponentai. Panašūs aplinkos sąmonės komponentai datuojami Schlegelmilch ir kt. (1996), kuris išmatavo žinias apie aplinką, požiūrį ir elgesį (veiksmus) aplinkos sąmonėje, kuri buvo sukurta vartotojų elgsenai tyrinėti. Krause (1993) sukūrė klausimyną, tiriantį aplinkos sąmonę, remiantis supratimu ar supratimu apie aplinkos problemas ir požiūrį bei norą pakeisti gyvenimo būdą (elgesį). Taip pat Kriwy ir Mecking (2012) ištyrė aplinkos sąmonės svarbą perkant ir valgant ekologišką maistą. Savo tyrime jie naudojo Diekmanno ir Preisendörferio (2003) sukurta instrumentą, pagrįstą emociniu ir pažintiniu aplinkos aspektais.

Be aplinkos sąmoningumo tyrimų, aplinkos tyrinėjimų srityje yra daug plačiai naudojamų skalių, įskaitant Naujosios ekologinės paradigmos (NEP) skalę (Dunlap ir Van Liere, 1978; Dunlap, Van Liere, Mertig ir Jones, 2000). Dviejų pagrindinių aplinkos vertybių (2-MEV) skalę (Bogner ir Wiseman, 1999, 2006), vaikų požiūrio į aplinką ir žinių skalę (CHEAKS) (Leeming, Dwyer ir Bracken, 1995), požiūrio į aplinką aprašo skalę (Milfont ir Duckitt, 2010) ir „Environmental Concern“ skalę (Fransson ir Gärling, 1999; Lezak ir Thibodeau, 2016). Tačiau visos šios priemonės remiasi požiūriu į aplinką ir yra siauresnės taikymo srities nei tai daroma sąmoningo aplinkos atžvilgiu.

Aplinkosaugos tyrimų srityje Jiménezas Sanchezas ir Lafuente (2010) atliko galbūt ambicingiausią empirinį ir teorinį darbą, apibrėždami ir įgyvendindami visą aplinkos sąmonės plotmę. Jie apibūdina aplinkos sąmoningumą daugialypiu ir į elgesį orientuotu požiūriu, kai aplinkos sąmonė yra susijusi su aplinkosauginiu elgesiu ir dažniausiai formuojama atsižvelgiant į požiūrio dimensiją. Visas konstruktas susideda iš keturių dimensijų: afektinės dimensijos (bendrieji įsitikinimai ir vertybės), dispozicinės dimensijos (asmeninės nuostatos), pažintinės dimensijos (informacija ir žinios) ir aktyviojo aspekto (aplinkosauginio elgesio).

Remiantis paminėtais teoriniais pagrindais, holistinė SC (Sustainability Consciousness – darnus sąmoningumas) koncepcija buvo sukonstruota ir pritaikyta anketos forma (Gericke, 2018). SCQ (Sustainability Consciousness Questionnaire – darnaus sąmoningumo klausimynas) buvo siekiama apimti tris darnaus vystymosi dimensijas taip, kad jos apimtų 15 UNESCO potemių (UNESCO, 2006, 2015). Be to, remiantis holistiniu aplinkos sąmonės įtraukimu, žinių, požiūrio ir elgesio konstrukcijos buvo įtrauktos į SCQ (Gericke, 2018).

Žmonių žinių, požiūrio ir elgesio pokyčiai taip pat nurodomi UNESCO sistemoje (UNESCO, 2006, 2009, 2014, 2015) kaip esminiai siekiant darnaus vystymosi.

Įvertinančius atsakymus, naudojamus Likerto skalės klausimynuose, galima suskirstyti į tris kategorijas: pažintinius, emocinius ir elgesio (Fishbein ir Ajzen, 2010). Teigiama, kad SCQ yra pagrįsti žiniomis, nuostatomis ir elgesio elementais, susijusiais su darniu vystymusi. Šie aspektai gali būti integruoti į SC konstrukciją. Pažintines reakcijas galima apibūdinti kaip mintis, nuomones ar idėjas apie objektą. Dažniausiai jos randamos žiniose, bet tam tikru mastu ir požiūrio elementuose. Afektyvūs atsakymai susideda iš emocijų, nuotaikų ar jausmų ir dažniausiai atsispindi požiūrio elementuose, nes požiūrį galima apibrėžti kaip išliekantį teigiamą ar neigiamą jausmą apie kokį nors objektą, asmenį ar problemą (Chaiken ir Baldwin, 2008; Kollmuss ir Agyeman, 2002). Galiausiai elgesio elementais įvertinamas respondento polinkis elgtis palankiai arba priešingai požiūrio objektui (Eagly ir Chaiken, 1993). Taigi į SCQ įtraukiant tris psichologinius pažinimo (Ž), požiūrio (P) ir elgesio (E) konstruktus, pasirenkamas holistinis požiūris į žmonių pažintinių ir emocinių SD požiūrių tyrimą. Ž skiltis apima tai, ką žmonės pripažįsta kaip būtinas darnaus vystymosi savybes. P skirsnįje atsispindi požiūris į SD klausimus, o E skyriuje nurodoma, ką žmonės daro nagrinėjant darnaus vystymosi klausimus.

SCQ dokumente šie trys psichologiniai konstruktai yra siejami su trimis darnaus vystymosi dimensijomis (aplinka, visuomenė ir ekonomika) (Gericke, Boeve- de Pauw, Berglund, Olsson, 2018). Tai rodo, kad klausimyne susidarė devyni subfaktoriai (ŽA, ŽV, ŽE, PA, PV, PE, EA, EV, EE). Be to, SCQ punktai apima visą 15 temų spektrą, kaip apibrėžta UNESCO (UNESCO, 2006, 2009, 2014, 2015). Tačiau kuriant sistemą buvo nuspręsta neįtraukti vienos potemės - kaimo plėtros?, kuri UNESCO apibrėžime buvo minima išskirtinai besivystančios šalies kontekste. Todėl išsivysčiusios ir urbanizuotos šalies, tokios kaip Švedija, respondentams būtų problemiška spręsti šią problemą. Tačiau klausimyne yra keletas su plėtra susijusių punktų, kurie galioja tiek kaimo, tiek miesto požiūriu.

Gericke, Boeve- de Pauw, Berglund ir Olsson (2018) SCQ yra daugialypis instrumentas. Galima išmatuoti integruotą ir holistinę SC sampratą savaime, tačiau tuo pat metu galima išmatuoti su SC susijusį žinojimą (darnumo pažinimas), požiūrį (požiūris į darną) ir elgesį (darnumo elgesys). Be to, taip pat galima specialiai išmatuoti žinojimą, požiūrį ir elgesį kiekvienoje dimensijoje. Tokiu būdu SCQ pateikia trijų vaizdų žmonių darnaus vystymosi matavimus. Visi tyrimo elementai yra pagrįsti 1–5 Likerto skalėmis (1 = visiškai nesutinku, 2 = iš dalies nesutinku, 3 = iš dalies sutinku, 4 = sutinku, 5 = visiškai sutinku).

2.4. Tyrimo eiga: kiekybinis tyrimas

Kiekybinis tyrimas atliktas 2019 metų lapkričio-gruodžio mėnesį. Klausimynas buvo patalpintas www.apklausa.lt internetinėje svetainėje. Informacija apie atliekamą tyrimą buvo siunčiama į visas Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklas bei talpinama socialiniuose tinkluose.

Apklausoje sudalyvavo 273 respondentai.

Kiekybinio tyrimo metu, siekiant užtikrinti respondentų konfidencialumą, nebuvo fiksuojamos respondentų vardas, pavardė, organizacija, pareigos, darbo stažas.

Respondentų buvo klausiama dėl jų IP adreso. Atsakymų variantai pateikiami žemiau esančioje 1 lentelėje (žr. 1 lentelė). 43 procentų respondentų sutiko, kad IP adresas būtų naudojamas tyrimo tikslais, 57 procentų respondentų nepateikė savo atsakymo arba nurodė, kad nesutinka dėl IP adreso viešinimo.

Lentelė Nr. 1

Atsakymo variantai	Kiekis	Kiekis %
Taip	118	43.2%
Ne	50	18.3%
Neatsakė į klausimą	105	38.5%

1 lentelė. Respondentų IP adreso fiksavimas

2.5. Tyrimo rezultatų analizė

Tyrimo metu buvo pateikti klausimai, kuriais siekta išsiaiškinti pedagogų nuomonę bei susieti jų gyvenimo būdą su trimis darnaus vystymosi dimensijomis: aplinka, visuomenė ir ekonomika. Per šias tris dimensijas ištirtas pedagogų požiūris į darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimą per tris psichologinius pažinimo, požiūrio ir elgesio konstruktus.

Analizuojant gautus atsakymus buvo laikomasi validuoto tyrimo autorių (Gericke, Boeve- de Pauw, Berglund, Olsson, 2018) nustatytų analizės schemų, kurios parodė mūsų pedagogų požiūrį bei atskleidė jų gyvenimo būdą ir su juo susijusį gebėjimą priimti tam tikrus sprendimus, kurie lemia darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimą Lietuvoje.

Pagal 3 sritis: aplinką, visuomenę (socializaciją) ir ekonomiką buvo išskirti 3 mūsų šalies pedagogų konstruktai per pažinimo, požiūrio ir elgesio aspektus. Remiantis literatūros analize, padaryta prielaida, kad sėkmingas Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimas Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose yra susijęs su pedagogų požiūriu,

aplinka bei elgesiu (suvokimu ir įsipareigojimu organizacijai ir Lietuvai). Todėl analizuojant duomenis, buvo atliktas palyginimas, ieškoma panašumų ir skirtumų tarp trijų dimensijų ir trijų konstruktyvų. Pilnas klausimynas su respondentų atsakymais pateiktas priede Nr. 2.

2.5.1. Pedagogų darnaus vystymosi pažinimo konstruktas aplinkos, socialiniu ir ekonominiu aspektais

Tyrimo rezultatai atskleidė pedagogų pažinimą apie darnų vystymąsi aplinkos, socialiniu ir ekonomikos aspektais. Iš 2 lentelės matyti, kad 19 procentų respondentams atrodo, kad darniam vystymuisi nėra būtina sumažinti vandens suvartojimą. Jie su tuo teiginiu visiškai nesutiko arba iš dalies nesutiko. 11 procentų respondentų sutiko su teiginiu, kad darnaus vystymosi užtikrinimui nebūtina išsaugoti gamtą.

Duomenų analizė atskleidė, kad respondentai nesieja gamtos išsaugojimo, vandens suvartojimo kiekio su darnaus vystymosi tikslais, o tai reiškia, kad pedagogams vis dar trūksta informacijos apie Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimą Lietuvoje.

5 procentai respondentų nurodė, kad nesutinka arba iš dalies nesutinka su visų rūšių atliekų sumažinimu, norint užtikrinti darnų vystymąsi. Išanalizavus respondentų atsakymus nustatyta, kad 82 procentams respondentų svarbu išmokyti mokinius (žmones) apsisaugojimo būdų nuo stichinių nelaimių. Toks respondentų atsakymas yra siejamas su tuo, kad mokyklos yra įpareigosios kiti kuriose klasėse vesti žmogaus saugą – dalyką, kurio metu yra ugdomi gebėjimai, (gal – padėsiantys) mokiniams apsisaugoti nuo stichinių nelaimių.

Lentelė Nr. 2

Darnaus vystymosi pažinimas/ aplinka	Visiškai nesutinku	Iš dalies nesutinku	Iš dalies sutinku	Sutinku	Visiškai sutinku
1. Darniam vystymuisi užtikrinti būtina sumažinti vandens suvartojimą.	11.7%	7.0%	24.5%	28.2%	28.6%
2. Darniam vystymuisi užtikrinti nebūtina išsaugoti gamtos.	79.9%	5.5%	2.9%	2.6%	9.2%
3. Darnus vystymasis reikalauja, kad mes, žmonės, sumažintume visų rūšių atliekas.	1.8%	2.6%	6.2%	15.1%	74.3%
4. Darniam vystymuisi užtikrinti (išsaugojant biologinę įvairovę) būtina išsaugoti gyvų būtybių įvairovę.	2.2%	1.8%	4.4%	19.9%	71.6%

Darnaus vystymosi pažinimas/ aplinka	Visiškai nesutinku	Iš dalies nesutinku	Iš dalies sutinku	Sutinku	Visiškai sutinku
5. Darnus vystymasis reikalauja perėjimo prie atsinaujinančių gamtos išteklių.	0.7%	2.2%	13.9%)	21.6%	61.5%
6. Darniam vystymuisi užtikrinti žmonės turi būti išmokyti, kaip apsaugoti nuo stichinių nelaimių.	0.4%	3.7%	13.6%	20.2%	62.1%

Lentelė Nr. 2. Darnaus vystymosi pažinimas/aplinkos dimensija.

Vertinant respondentų atsakymus socialiniu aspektu nustatyta, kad 85 procentai respondentų visiškai sutinka arba sutinka su teiginiu, kad darniam vystymuisi užtikrinti turi būti pagerėję mokinių (žmonių) šansai į ilgą ir sveiką gyvenimą. 94 procentai respondentų nurodė, kad būtina gerbti žmogaus teises. Tai gali būti susiję su tuo, kad mokiniams būtina užtikrinti vienodas mokymosi sąlygas bei teisę į mokymąsi. Tai rodo ir (kitas) teiginys kuriam pritarė 86 procentai respondentų, apie tai, kad norint užtikrinti darnų vystymąsi būtina visiems turėti galimybę gauti gerą išsilavinimą (žr. diagramą Nr. 1).

Diagrama Nr. 1

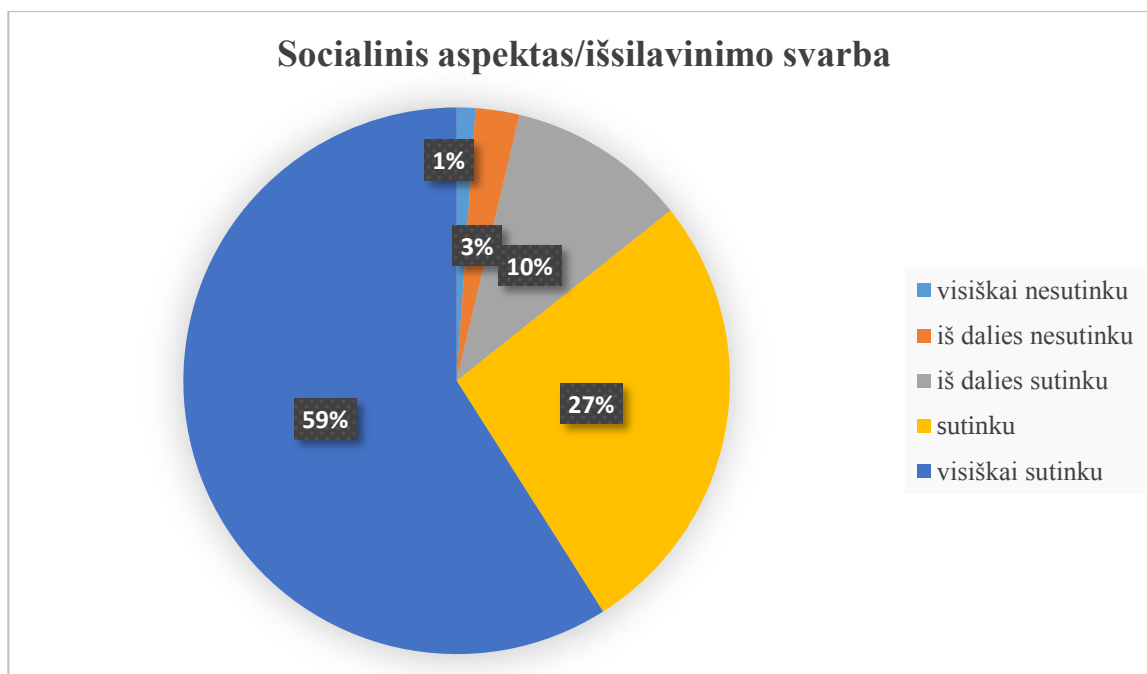

Diagrama Nr. 1. Socialinis aspektas/išsilavinimo svarba.

Analizuojant respondentų atsakymus ekonominiu aspektu per pažinimo dimensiją paaiškėjo, kad 94 procentai respondentų sutinka arba visiškai sutinka su teiginiu „darnus vystymasis reikalauja, kad įmonės elgtųsi atsakingai prieš savo darbuotojus, klientus ir tiekėjus“. Tikėtina, kad pedagogai jaučia atsakomybę už mokinius ir jų mokymąsi. 80 procentų respondentų mano, kad „darnus vystymasis reikalauja, kad žmonės suprastų, kaip veikia ekonomika“. Ši teiginį galima pagrįsti tuo, kad vis dažniau bendrojo ugdymo mokyklose įsitvirtina ekonomikos dalykas, kuris yra dažnai integruojamas į informacinių technologijų dalyką (Ugdymo planas, 2019-2020 m.m., www.smm.lt).

Apibendrinant respondentų darnaus vystymosi pažinimo konstruklą per tris dimensijas pastebėta, kad dauguma suvokia darnaus vystymosi tikslus ir sutapatina juos su savo aplinka, socialine ir ekonomine darna. Dalis respondentų kai kuriems darnaus vystymosi aspektams nesuteikia reikšmės.

2.5.2. Pedagogų darnaus vystymosi požiūrio konstruktas aplinkos, socialiniu ir ekonominiu aspektais

Atlikto tyrimo rezultatai atskleidė pedagogų požiūrį į darnųjį vystymąsi aplinkos, socialiniu ir ekonominiu aspektais. Analizuojant respondentų atsakymus aplinkos aspektu pastebėta, kad 25 procentai respondentų mano, kad „sunaudojant daugiau gamtos išteklių, nei mums reikia, ateityje dėl to nekyla grėsmė žmonių sveikatai ir gerovei“. 20 procentų respondentų visiškai nesutinka arba iš dalies nesutinka su teiginiu, kad norint išsaugoti ir apsaugoti aplinką reikėtų nustatyti griežtesnius įstatymus dėl aplinkos apsaugos.

Visiškai sutinka arba sutinka 87 procentai respondentų su tuo, kad „svarbu imtis priemonių kovojant su problemomis, susijusiomis su klimato kaita“. 37 procentai respondentų sutinka arba visiškai sutinka su teiginiu dėl to, kad „gerai, kad kiekvienas iš mūsų sunaudoja tiek vandens, kiek nori“, o 36 procentai respondentų nurodė, kad visiškai nesutinka arba iš dalies (nesutinka su kuo? su šiuo teiginiu?) (žr. diagramą Nr. 2).

Diagrama Nr. 2

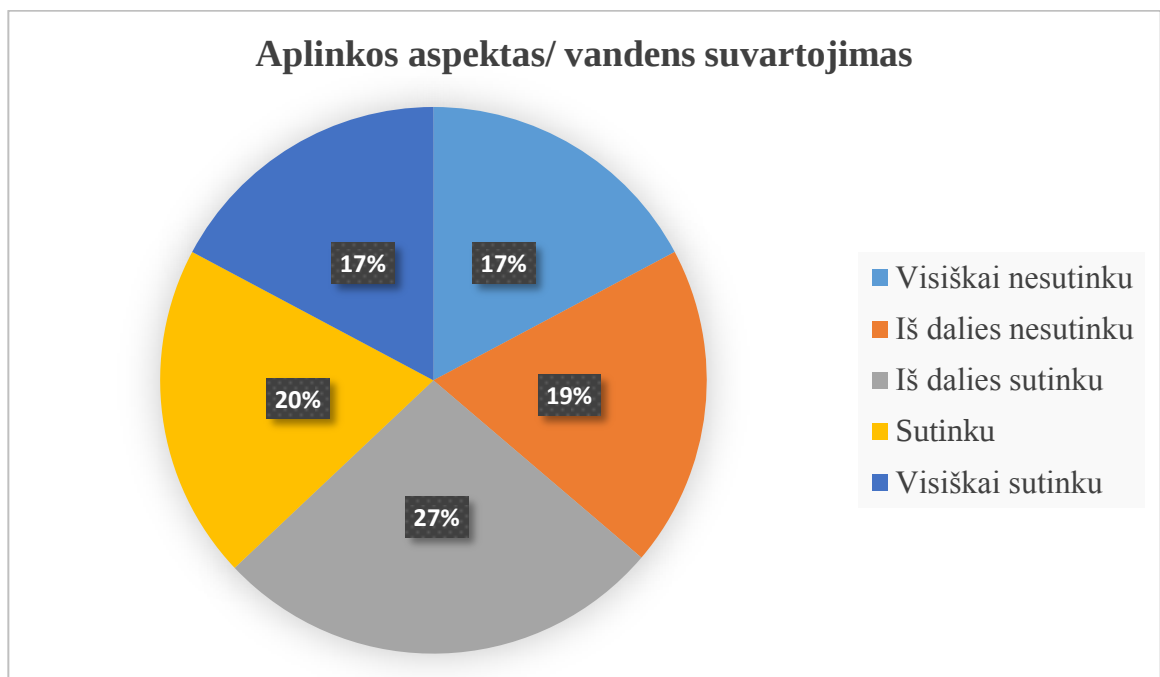

Diagrama Nr. 2. Aplinkos aspektas/vandens suvartojimas.

Toks tolygus pasiskirstymas įrodo, kad respondentai nėra tikri ar to reikia. Jiems sudėtinga susieti tai su nustatytais darnaus vystymosi tikslais (UNESCO, 2006, 2009, 2014, 2015).

Nagrinėjant respondentų požiūrį socialiniu aspektu, 94 procentai iš jų nurodė, kad sutinka arba visiškai sutinka su teiginiu „Manau, kad kiekvienam turėtų būti suteikta galimybė įgyti žinių, vertybių ir įgūdžių, reikalingų norint gyventi darniai“.

Beveik visi respondentai sutiko su teiginiais: „Manau, kad vyriausybė turėtų suteikti finansinę pagalbą, kad skatintų daugiau žmonių pereiti prie ekologiškų automobilių“, „Manau, kad vyriausybė visus savo sprendimus turėtų priimti remdamasi darnaus vystymosi plėtra“, „Manau, kad svarbu, kad žmonės visuomenėje naudotųsi savo demokratinėmis teisėmis ir įsitrauktų į svarbius klausimus“ (žr. lentelę Nr. 3).

Lentelė Nr. 3

Darnaus vystymosi požiūris/ socialinis aspektas	Visiškai nesutinku	Iš dalies nesutinku	Iš dalies sutinku	Sutinku	Visiškai sutinku
1. Manau, kad kiekvienam turėtų būti suteikta galimybė įgyti žinių, vertybių ir įgūdžių, reikalingų norint gyventi darniai.	0.4%	0.7%	4.8%	26.9%	67.2%
2. Aš manau, kad mes, kurie	2.9%	2.9%	15.1%	28.7%	50.4%

Darnaus vystymosi požiūris/ socialinis aspektas	Visiškai nesutinku	Iš dalies nesutinku	Iš dalies sutinku	Sutinku	Visiškai sutinku
gyvename dabar, turėtume įsitikinti, kad ateityje žmonės mėgausis tokia pat gyvenimo kokybe kaip mes.					
3. Manau, kad vyriausybė turėtų suteikti finansinę pagalbą, kad skatintų daugiau žmonių pereiti prie ekologiškų automobilių.	2.2%	1.8%	12.9%	27.6%	55.5%
4. Manau, kad vyriausybė visus savo sprendimus turėtų priimti remdamasi darnaus vystymosi plėtra.	1.1%	0.7%	11.8%	28.7%	57.7%
5. Manau, kad svarbu, kad žmonės visuomenėje naudotųsi savo demokratinėmis teisėmis ir įsitrauktų į svarbius klausimus.	0.4%	1.5%	10.6%	31.9%	55.7%
6. Manau, kad moterims ir vyrams visame pasaulyje turi būti suteiktos vienodos švietimo ir įsidarbinimo galimybės.	1.1%	0.4%	7.0%	18.7%	72.9%

Lentelė Nr. 3. Darnaus vystymosi požiūris/socialinis aspektas.

Respondentų nurodyti atsakymai rodo, kad pedagogams svarbi teisinė bazė bei vyriausybės priimami sprendimai. Tikėtina, kad pedagogams yra svarbu vadovautis Nacionaline darnaus vystymosi strategija (LR Vyriausybės nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. rugsėjo 11 d. nutarimo nr. 1160 „Dėl nacionalinės darnaus vystymosi strategijos patvirtinimo ir įgyvendinimo pakeitimo“ (2009). Rugsėjo 16 d., nr. 1247).

Nagrinėjant respondentų požiūrį ekonominiu aspektu pastebėta, kad respondentams svarbu nenaudoti vienkartinį pakuočių, mažinti skurdą. Respondentai sutinka, kad „turtingų šalių įmonės turėtų sudaryti neturtingų šalių darbuotojams tokias pačias sąlygas kaip turtingose šalyse“. 85 procentai respondentų sutiko arba visiškai sutiko su teiginiu „Manau, kad žmonės, kurie teršia žemę, orą ar vandenį, turėtų sumokėti už žalą, kurią jie daro aplinkai“ (žr. diagramą Nr. 3).

Diagrama Nr. 3

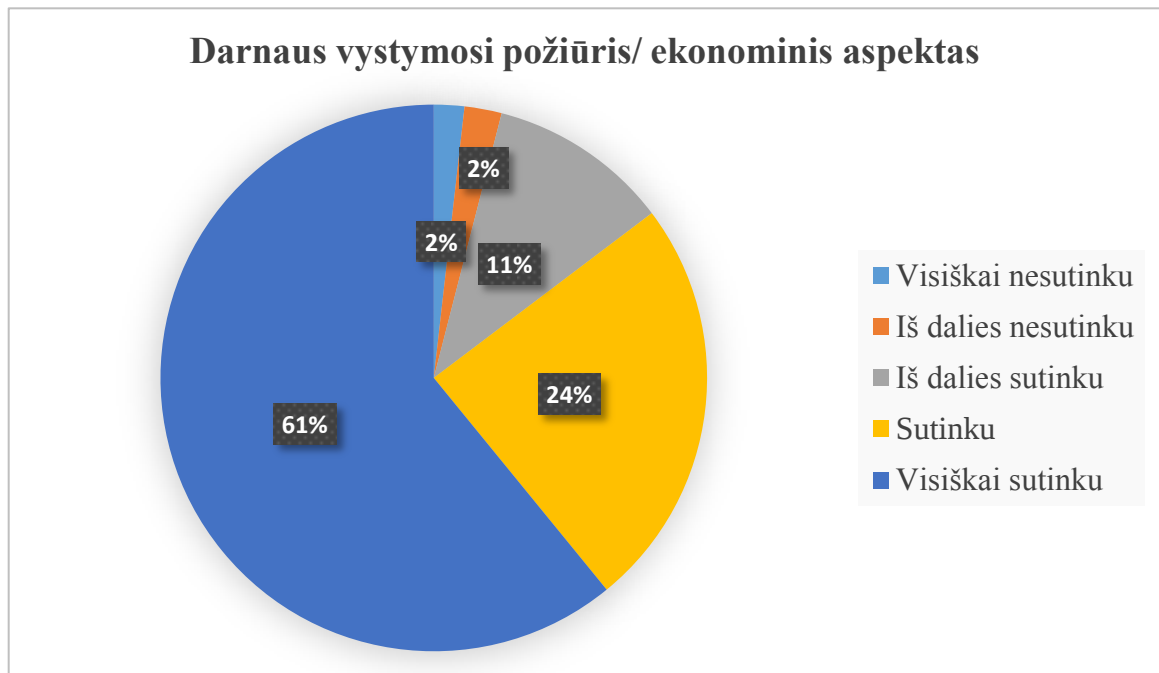

Diagrama Nr. 3. Darnaus vystymosi požiūris/ekonominis aspektas.

Tai rodo respondentų neabejingumą bei suvokimą, kad aplinką reikia saugoti, o kartu su ja reikėtų rūpintis žmonių visapusiška gerove (Batorczak, 2013).

2.5.3. Pedagogų darnaus vystymosi elgesio konstruktas aplinkos, socialiniu ir ekonominiu aspektais

Analizuojant respondentų darnaus vystymosi elgesio konstruktą aplinkos, socialiniu ir ekonominiu aspektais nustatyta, kad pedagogai seka ir stebi savo elgesį atsižvelgdami į darnaus vystymosi tikslus.

Nagrinėjant respondentų elgesį aplinkos aspektu, 59 procentams respondentų svarbu taupyti vandenį ir 57 procentams - svarbu rinktis dviratį ar kitą transportą, atitinkantį darnų vystymąsi (žr. lentelę Nr. 4).

Lentelė Nr. 4

Darnaus vystymosi elgesys/ aplinkos aspektas	Visiškai nesutinku	Iš dalies nesutinku	Iš dalies sutinku	Sutinku	Visiškai sutinku
1. Kur įmanoma, renkuosi važiuoti dviračiu ar eiti pėsčiomis, užuot važiuavęs motorine transporto priemone.	5.1%	8.8%	28.9%	24.9%	32.2%

Darnaus vystymosi elgesys/ aplinkos aspektas	Visiškai nesutinku	Iš dalies nesutinku	Iš dalies sutinku	Sutinku	Visiškai sutinku
2. Aš niekada nešvaistau vandens.	1.8%	7.0%	32.6%	30.8%	27.8%
3. Perdirbu tiek, kiek galiu.	2.6%	4.4%	30.3%	33.6%	29.2%
4. Šiukšles renku, kai jas matau kaime ar viešose vietose.	5.2%	10.4%	28.5%	35.9%	20.0%
5. Aš negalvoju apie tai, kaip mano veiksmai gali pakenkti natūraliai aplinkai.	44.2%	24.2%	13.8%	10.8%	7.1%
6. Aš visada atskiriu maisto atliekas prieš išmesdamas šiukšles, kai turiu galimybę.	3.0%	8.1%	19.2%	27.3%	42.4%
7. Aš pakeičiau savo asmeninio gyvenimo būdą, norėdamas sumažinti atliekų kiekį (pvz., išmesti mažiau maisto ar nešvaistyti medžiagų).	4.4%	7.0%	22.5%	40.2%	25.8%

Lentelė Nr. 4. Darnaus vystymosi elgesys/ aplinkos aspektas

Iš lentelės matyti, kad dauguma respondentų pakeitė asmeninio gyvenimo būdą, norėdami sumažinti atliekų kiekį arba perdirba tiek, kiek įstengia bei 69 procentai respondentų nurodė, kad rūšiuoja atliekas. Tai įrodo, kad pedagogams svarbu mažinti atliekas bei jas rūšiuoti.

Nagrinėjant respondentų elgesį socialiniu aspektu, 91 procentas respondentų nurodė, kad elgiasi pagarbiai elektroninėje erdvėje taip, kaip norėtų, kad su juo elgtųsi ar bendrautų gyvai. Visiškai nesutinka ar iš dalies nesutinka 49 procentai respondentų su teiginiu „aš dažnai renkuosi gyvenimo būdą, kuris nėra geras mano sveikatai“ ir tik 23 procentai – sutinka su šiuo teiginiu.

Analizuojant respondentų atsakymų variantus dėl dalyvavimo darbo grupėse savo mokykloje – 85 procentai respondentų nurodė, kad dirba grupėse (žr. diagramą Nr. 4). 15 procentų respondentų nurodė, kad neįsitraukia į darbo grupių veiklas. Tai gali reikšti, kad juos niekas neskatina įsitraukti, trūksta asmeninio įsitraukimo arba nėra tam suteikta galimybių. Dauguma respondentų su teiginiu sutiko, o tai reiškia, kad jų asmeninis noras arba vadovo skatinimas lemia jų aktyvesnį įsitraukimą į bendras veiklas, kuriose jie linę bendradarbiauti, dalintis patirtimi.

Diagrama Nr. 4

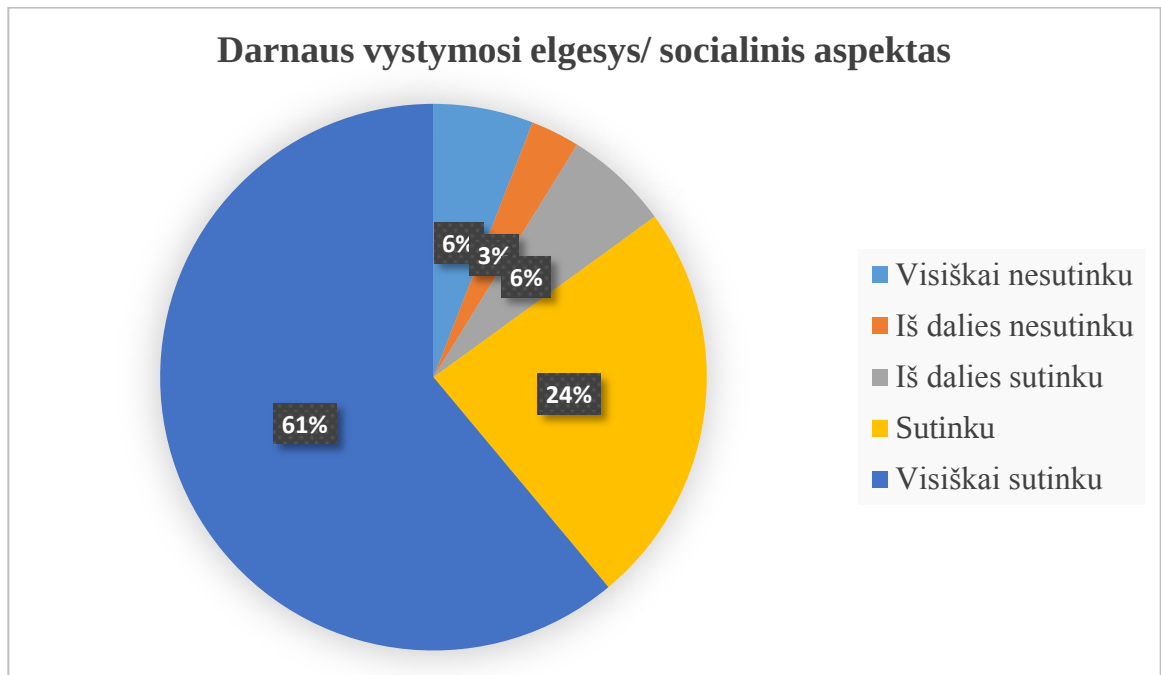

Diagrama Nr. 4. Darnaus vystymosi elgesys/socialinis aspektas.

Šis teiginio teiginys leidžia daryti išvadą, kad pedagogai dažnai aptarinėja svarbius klausimus, susijusius su mokymusi, nustatydami prioritetus, sprenddami problemas.

Analizuojant respondentų elgesį ekonominiu aspektu pastebėta, kad 52 procentai respondentų įsitraukia į veiklas, kuriose yra rūpinamasi žmonėmis, patiriančiais nepriteklių. Pusė respondentų su šiuo teiginiu nesutiko, todėl darytina išvada, kad pedagogai per mažai domisi arba įsitraukia į veiklas, kurių pagalba galima padėti kitiems. Siejant šį teiginį su respondentų įsitraukimu į darbo grupes darytina išvada, kad mokytojai per mažai įsitraukia arba yra sudaromos sąlygos įsitraukti į bendras veiklas.

Tik 57 procentai respondentų nurodė, kad skaito laikraščius arba žiūri naujienas, susijusias su ekonomika. Beveik pusė respondentų nesutiko su šiuo teiginiu, todėl daroma prielaida, kad pedagogai mažai domisi aktualijomis, susijusiomis su ekonomika, žmonių ūkine veikla (ekonomika – socialinis mokslas tiriantis individų elgseną esant nuolatiniam gamybos faktorių trūkumui, tiesiogiai darantį įtaką produkcijai, paskirstymui ir vartojimui. Ekonomika tiria, kaip žmonės, jų grupės, organizacijos (įmonės) priima sprendimus siekdami patenkinti savo poreikius, <https://lt.wikipedia.org/wiki/Ekonomika>). Atkreiptinas dėmesys, kad ekonomikos mokslas nagrinėja, kaip geriausiai galima panaudoti ribotus išteklius, darbo ir kitus mechanizmus, su tikslu tenkinti visuomenės poreikius.

16 procentų respondentų nurodė, kad nevengia pirkti prekių iš blogos reputacijos įmonių (žr. diagramą Nr. 5).

Diagrama Nr. 5

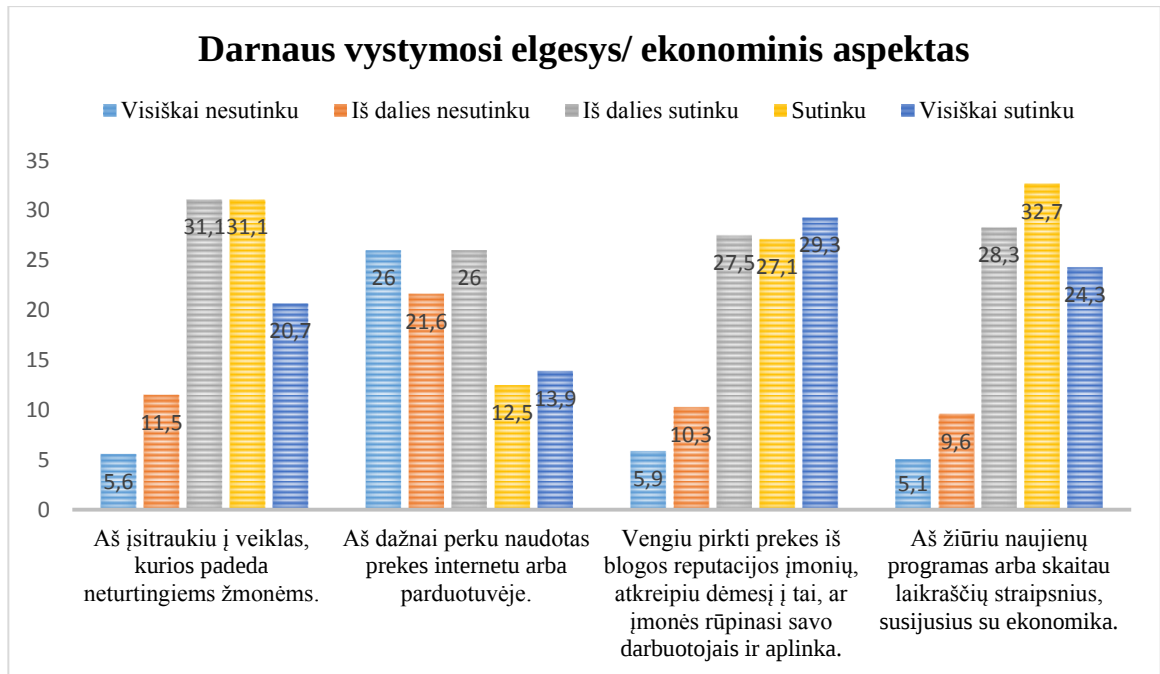

Diagrama Nr. 5. Darnaus vystymosi elgesys/ekonominis aspektas.

Analizuojant respondentų pateiktus atsakymus į teiginius aplinkos, socialiniu ir ekonominiu aspektais bei nagrinėjant elgesio konstruktą, pastebimas svarbus faktas dėl pedagogų gyvenimo būdo, kuris ne visada siejamas su darnaus vystymosi nustatytais tikslais ir uždaviniais.

Išsiskyrusios respondentų nuomonės rodo, kad tam didelės įtakos turi nustatyti asmeniniai ir visuomeniniai prioritetai, susiję su ekonominiu kontekstu.

Atlikus tyrimo duomenų analizę nustatyti veiksniai, lemiantys darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimą Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose, įvertintas vadovų ir pedagogų pasirengimas darnaus vystymosi strategijai įgyvendinti, nustatytos paskatos ir trukdžiai įgyvendinant nacionalinę darnaus vystymosi strategiją. Įvertinti respondentų teiginiai per aplinkos, visuomenės ir ekonomikos dimensijas bei pažinimo, požiūrio ir elgesio konstruktus. Įvertintos praktikos, kurias taiko pedagogai ir vadovai, norint įgyvendinti nacionalinę darnaus vystymosi strategiją.

Tyrimo pagalba nustatyti nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo Lietuvoje veiksniai:

1. Mokymą ir mokymąsi, atsižvelgiant į darnų vystymąsi, turėtų sudaryti:

- švietimas, skirtas supažindinti su aplinkos problemomis visus bendrojo ugdymo mokyklų vadovus ir mokytojus,

- supažindinti su įvairiapusiška darnaus vystymosi švietimo ir jo formų apimtimi,
- įvesti privalomą darnaus vystymosi srities švietimą,
- ruošti specialistus darnaus vystymosi srityje,
- įgyvendinti neformaliojo darnaus vystymosi švietimą bendrojo ugdymo mokyklose.

2. Norint pasiekti aukščiau nurodytus veiksnius, būtini šie veiksmai:

- pagrindinių žinių perdavimas šiose srityse: gamta, ekonomika, humanitariniai mokslai.

- ekologiško požiūrio formavimas.

3. Pagrindinis principas ir siektinas tikslas turėtų būti UNESCO raporte „Švietimas – jame paslėptas lobis“ (2014) nurodyta ir priimta doktrina kurioje buvo suformuluotos keturios švietimo kryptys: - išmokti dėl pažinimo, t.y. įgyti supratimo įrankius, - išmokti dėl veiklos [...], - išmokti gyventi kartu [...], - išmokti dėl buvimo.

3. APIBENDRINIMAI (EMPIRINIO TYRIMO IR LITERATŪROS APŽVALGOS SINTEZĖ)

2009 metais Lietuvoje patvirtinta atnaujinta Nacionalinė darnaus vystymosi strategija, kurioje pagrindinis Lietuvos darnaus vystymosi siekis – „pagal ekonominio ir socialinio vystymosi, išteklių naudojimo efektyvumo rodiklius iki 2020 metų pasiekti 2003 metų ES valstybių narių vidurkį, pagal aplinkos taršos rodiklius – ne viršyti ES leistinių normų, laikytis tarptautinių konvencijų, ribojančių aplinkos taršą ir poveikį pasaulio klimatui, reikalavimų“ (Nacionalinė darnaus vystymosi strategija, 2009). Atnaujintoje Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje darnaus vystymosi samprata palikta ta pati kaip 2003 metais: „tai kompromisas tarp aplinkosauginių, ekonominių, socialinių visuomenės tikslų, sudarantis galimybes pasiekti visuotinę gerovę dabartinei ir ateinančioms kartoms, neperžengiant leistinių poveikio aplinkai ribų“ (Nacionalinė darnaus vystymosi strategija, 2009). Atnaujintos ES darnaus vystymosi strategijos prioritetai yra tokie: „klimato kaita ir švari energijos gamyba (t. y. tokia energijos gamyba, kai į aplinką išmetama nedaug teršalų, įskaitant ir šiltnamio efektą sukeliančias dujas), darnus transportas, darnus vartojimas ir gamyba, gamtos išteklių apsauga ir valdymas, visuomenės sveikata, socialinė įtrauktis, demografija ir migracija, skurdas pasaulyje ir darnaus vystymosi iššūkiai“.

Lietuvoje darnaus vystymosi rodikliai ir įgyvendinimas labiausiai tyrinėjami ekonominiu, urbanistiniu ir aplinkosauginiu aspektu (Čiegis, 2003, 2004, 2006, 2007, 2011). Lietuvos edukologijos srityje darnaus vystymosi koncepcija dar nėra plačiai tyrinėta, nėra nustatyta, kaip gali būti įgyvendintos užsienio mokslininkų nustatytos darnaus vystymosi prielaidos. Galkutė (2005) sudarė integruotų pamokų ciklą apie darnųjį vystymąsi.

Atnaujintų bendrųjų programų gairių projekte pabrėžiamas Jungtinių Tautų Darnaus vystymosi darbotvarkėje iki 2030 metų nustatytas 4 tikslas, susijęs su švietimu, kaip vienas iš 17 darnaus vystymosi tikslų. Siekiant šio tikslo atnaujintų bendrųjų programų projekte numatyta „skatinti kokybišką švietimą, kreipiantį į darnų vystymąsi“ (Projektas. Bendrųjų programų atnaujinimo gairės, 2019).

Empirinio tyrimo metu buvo pateikti klausimai, kuriais siekta išsiaiškinti pedagogų nuomonę bei susieti jų gyvenimo būdą su trimis darnaus vystymosi dimensijomis: aplinka, visuomenė ir ekonomika. Per tris dimensijas ištirtas pedagogų požiūris į darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimą per tris psichologinius pažinimo, požiūrio ir elgesio konstruktus.

Analizuojant gautus atsakymus buvo laikomasi validuoto tyrimo autorių (Gericke, Boeve- de Pauw, Berglund, Olsson, 2018) nustatytų analizės schemų, kurios parodė mūsų pedagogų požiūrį bei atskleidė jų gyvenimo būdą ir su juo susijusį gebėjimą priimti tam tikrus sprendimus, kurie lemia darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimą Lietuvoje.

Analizuojant respondentų pateiktus atsakymus į teiginius aplinkos, socialiniu ir ekonominiu aspektais bei nagrinėjant visus tris konstruktus, pastebėtas svarbus faktas dėl pedagogų gyvenimo būdo, kuris ne visada siejamas su darnaus vystymosi nustatytais tikslais ir uždaviniais.

Respondentų nurodyti atsakymai rodo, kad pedagogams svarbi teisinė bazė bei vyriausybės priimami sprendimai. Tikėtina, kad pedagogams yra svarbu vadovautis Nacionaline darnaus vystymosi strategija (LR Vyriausybės nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. rugsėjo 11 d. nutarimo Nr. 1160 „Dėl nacionalinės darnaus vystymosi strategijos patvirtinimo ir įgyvendinimo pakeitimo“ (2009). Rugsėjo 16 d., Nr. 1247).

Apibendrinant magistro darbo mokslinės literatūros ir empirinio tyrimo duomenų analizę nustatyti bendri veiksniai, lemiantys nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimą Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad mokslinės literatūros analizė atskleidė veiksnius, kurie turi įtakos nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimui bendrojo ugdymo mokyklose. Atlikto tyrimo analizė atskleidė sritys, kuriose būtina imtis veiksmų, norint įgyvendinti nacionalinę darnaus vystymosi strategiją bendrojo ugdymo mokyklose. Nustatyta, kad tam turi įtakos vadovų ir mokytojų turimos žinios ir kompetencijos aplinkos, visuomenės ir ekonomikos srityse.

Išskirti pagrindiniai veiksniai, kurie turi įtakos nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimui Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose: visapusiškas švietimas, apimantis mokymą ir mokymąsi darnaus vystymosi švietimo srityje. Būtina supažindinti pedagoginę bendruomenę su aplinkos problemomis, gamtos išteklių naudojimo ir tausojimo svarba, vartojimo principais, įvairiapusišku darnaus vystymosi švietimu, jo formomis ir būdais (neformalus darnaus vystymosi švietimas). Sėkmingam darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimui būtina įvesti privalomą darnaus vystymosi srities švietimą, paruošti specialistus, darnaus vystymosi srities žinovus.

4. IŠVADOS

1. Atlikus literatūros analizę galima teigti, kad Nacionalinė darnaus vystymosi strategija yra įgyvendinama palaipsniui. Lietuvoje yra priimti politiniai ir teisiniai sprendimai sėkmingam darnaus vystymosi tikslams įgyvendinti, bet ne visada bendrojo ugdymo mokyklos yra įtraukiamos į veiklas, kurių metu galėtų mokyklų bendruomenė daugiau sužinoti apie darnaus vystymosi strategiją. Parengtos integruotų ugdymo programos ir sudarytas Bendrųjų programų atnaujinimo gairių projektas daro tinkamas prielaidas sėkmingam darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimui Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose.

2. Empirinio tyrimo metu išsiaiškinta pedagogų nuomonė bei jų gyvenimo būdas, susiejant su trimis darnaus vystymosi dimensijomis: aplinka, visuomenė ir ekonomika. Ištirtas pedagogų požiūris į darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimą per tris psichologinius pažinimo, požiūrio ir elgesio konstruktus. Nagrinėjant socialiniu aspektu pedagogų elgesį ir požiūrį į bendravimą ir bendradarbiavimą nustatyta, kad dauguma pedagogų laikosi susitarimų ir bendrų elgesio normų (Pedagogų etikos kodeksas). Tyrimas atskleidė, kad ekonominiu požiūriu ne visada pedagogams pavyksta laikytis darnaus vystymosi strategijos. Tam gali turėti įtakos nepakankamas ekonominių žinių turėjimas bei nenustatyti veiksniai, darantys įtaką nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimui bendrojo ugdymo mokyklose.

3. Atlikus bendrą mokslinės literatūros ir gautų tyrimo duomenų analizę išskirti veiksniai, darantys įtaką nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimui bendrojo ugdymo mokyklose. Nustatyti šie veiksniai: mokymą ir mokymąsi, atsižvelgiant į darnų vystymąsi, turėtų sudaryti švietimas, skirtas supažindinti su aplinkos problemomis visus bendrojo ugdymo mokyklų vadovus ir mokytojus, su įvairiapusiška darnaus vystymosi švietimo ir jo formų apimtimi, įvedant privalomą darnaus vystymosi srities švietimą, ruošiant specialistus darnaus vystymosi srityje, įgyvendinant neformaliojo darnaus vystymosi švietimą bendrojo ugdymo mokyklose. Nustatytas taip pat pagrindinis principas ir siektinas tikslas, kuris turėtų būti siejamas su UNESCO priimta doktrina kurioje buvo suformuluotos keturios švietimo kryptys: - išmokti dėl pažinimo; t.y. įgyti supratimo įrankius, - išmokti dėl veiklos [...], - išmokti gyventi kartu [...], - išmokti dėl buvimo.

PRAKTINĖS REKOMENDACIJOS

Rekomendacijos mokyklų vadovams

- Laikytis Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos (2011), patvirtinus Bendrųjų programų atnaujinimo gairių projektą, juo vadovautis (2019).
- Skatinti bendradarbiavimą tarp mokytojų, jų profesinį tobulėjimą įtraukiant į darbo grupes, sudarant sąlygas sėkmingam darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimui.
- Skatinti vietos bendruomenę įtraukiant į veiklas, palaikant iniciatyvas.
- Organizuoti neformalius, atitinkančius bendruomenės poreikius, renginius, išvykas, skatinančius siekti darnaus vystymosi tikslų.
- Inicijuoti miesto, rajono mokytojų tinklą, susitikimus, mokymus su šalia esančių mokyklų (miesto, rajono) mokytojais apie darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimą.

Rekomendacijos kitoms suinteresuotoms šalims/švietimo institucijoms

- Mokytojų rengimo institucijoms, mokytojų kvalifikacijos kėlimo institucijoms, darnaus vystymosi ekspertams rekomenduojama rengti darnaus vystymosi temomis seminarus, kursus, konferencijas pedagoginei bendruomenei. Rengti informacinio pobūdžio leidinių komplektus, metodinių priemonių ciklus, tokiu būdu sudarant galimybę, kad įvairi parengta medžiaga būtų lengvai prieinama elektroninėje erdvėje bendrojo ugdymo mokyklų administracijai, mokytojams bei visai visuomenei.
- Rengti darnaus vystymosi specialistus.
- Rekomenduojama darnaus vystymosi strateginius rodiklius įtraukti į mokyklos veiklos vertinimo ir įsivertinimo rodiklius (NŠA), skatinant efektyviai keisti ugdymą į gebėjimą gyventi vadovaujantis darnaus vystymosi strateginiais tikslais.

NAUDOTOS LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. „Kształtowanie nowej Europy”: Strategiczne cele na lata 2000-2005 – informacja Komisji Europejskiej dla Parlamentu Europejskiego, Rady UE, Komitetu Ekonomiczno – Społecznego i Komitetu Regionów [w:] Monitor Integracji Europejskiej, nr 29, 2000
2. Ackoff R.L. (1993). Zarządzanie w małych dawkach. Warszawa: Wyd. Naukowe PWN.
3. Adomaitienė J., Zubrickienė I., Andriekienė R. M., Pedagogų požiūris į darnų vystymąsi: aktualumas ir plėtros galimybės, 2006 m. <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2006~1367165560610/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content> [žr. 2019-08-20]
4. Adomaitienė J., Zubrickienė I., Andriekienė R. M., Pedagogų požiūris į darnų vystymąsi: aktualumas ir plėtros galimybės, Pedagogika, VPU, Nr. 84, Vilnius, 2006
5. Alijošiūtė A., Gineitienė, D. 2001. Implementation of sustainable development in municipalities: Polish and Lithuanian experience. Kaunas: ECAT
6. Atkinson G., Dietz S., Neumayer E., 2009, Handbook of Sustainable Development. Edward Elgar Publishing, Cheltenham Glos, UK.
7. Bałachowicz J. (2015), Zmiany współczesnych kontekstów edukacji dziecka. Bałachowicz W: J., Halvorsen K.V., Witkowska-Tomaszewska A., Edukacja środowiskowa w kształceniu nauczycieli. Perspektywa teoretyczna. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej.
8. Batorczak A., 2013, Edukacja dla Zrównoważonego Rozwoju w Polsce i w Wielkiej Brytanii. Rozprawa doktorska, Promotor: dr hab. Alicja Siemak-Tylikowska prof. UW, Wydział Pedagogiki UW, [mscr].
9. Berdo J., 2006, Zrównoważony rozwój: w stronę życia w harmonii z przyrodą. Wyd. Earth Conservation, Sopot.
10. Berlińska A., Kozłowska-Rajewicz A., Czapla M., 2010, Zrównoważony rozwój - upowszechnianie zagadnienia w podstawie programowej kształcenia ogólnego. [w:] Tuszyńska L. (red.) Edukacja środowiskowa w społeczeństwie wiedzy, Wydział Biologii, Pracownia Dydaktyki Biologii, L. Uniwersytet Warszawski, Warszawa.
11. Bogner F. X., Wiseman M. (1999). Toward measuring adolescent environmental perception. *European Psychologist*, 4(3), 139– 151.
12. Bogner F. X., Wiseman M. (2006). Adolescents' attitudes towards nature and environment: Quantifying the 2- MEV model. *Environmentalist*, 26(4), 247– 254.

13. Borys T., 2010, Dekada edukacji dla zrównoważonego rozwoju-polskie wyzwania. Problemy Ekorozwoju 5: 59-70.
14. Bottery, M. (2017). Osiem zagrożeń dla zrównoważonego rozwoju dyrektora szkoły i co można z nimi zrobić.
15. Bruzgelevičienė R., Darnaus vystymosi švietimo ir Lietuvos švietimo reformos idėjų sąsajos, 2006 m.
16. Chaiken S., Baldwin M. W. (2008). Affective- cognitive consistency and the effect of salient behavioral information on self- perception of attitudes. In R. H. Fazio, & R. E. Petty (Eds.), Attitudes; their structure, function, and consequences (pp. 169– 181). New York, US: Psychology Press, Taylor and Francis.
17. Chawla L. (2006), Learning to Love the Natural World Enough to Protect It, www.ntnu.no/documents/10458/19133135/Chawla1.pdf (žr. 21.11.2019).
18. Ciepielewska M.: Przewodnik dla programów strukturalnych w UE latach 2000-2006 [w:] Wspólnoty Europejskie, nr 1 (101), 2000
19. Clifton, D., Amran, A. (2010). The Stakeholder Approach: A Sustainability Perspective. Journal of Business Ethics, Springer: 121–136.
20. Council Regulation (EC) No. 1260/1999 of 21 June 1999 laying down general provisions on the Structural Funds, Official Journal of the European Communities, L 161/1, 26.06.1999
21. Čiegis R., Darnaus vystymasis: ekonominiai aspektai, Kaunas, 2003.
22. Čiegis R., Organizacijų vadyba, Ekonomika ir aplinka: subalansuotos plėtros valdymas, VDU, Kaunas, 2004.
23. Čiegis R., Smilga E., „Minčių fabrikai“ ir jų vaidmuo urbanizuotų teritorijų darnaus vystymosi strategijų rengime, organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, Nr. 37, VDU, Kaunas, 2006
24. Čiegis R.; Ramanauskienė J., Integruotas darnaus vystymosi vertinimas : Lietuvos atvejis, 2011 m.
25. Čiegis, R., Grunda, R. (2007). Įmonės transformavimo į darnią įmonę procesas. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai 44: 19–34.
26. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas; Internetinė nuoroda: <http://lkiis.lki.lt/>, [žr. 2019-05-01]
27. Darbotvarkė 21 – mokykloje, REC biuras Lietuvoje, 2003
28. Darnaus vystymosi švietimo dešimtmetis 2005-2014
29. Delors J. (1998), Edukacija: jest w niej ukryty skarb. Warszawa: Wydawnictwo UNESCO.

30. Diekmann A., Preisendörfer P. (2003). Green and greenback; the behavioral effects of environmental attitudes in low- cost and high- cost situations. *Rationality and Society*, 15(4), 441– 472.
31. Dyllick T., Hockerts K. (2002). Beyond the business case for corporate sustainability // Business Strategy and the Environment. No. 11(2).
32. Dyllick, T., Hockerts, K. (2002). Beyond the business case for corporate sustainability. Business Strategy and the Environment 11(2). Published online in Wiley InterScience. Prieiga internetu: www.interscience.wiley.com [žiūrėta 2019 10 10].
33. Dilworth, R., Stokes, R., Weinberger, R., Spartari, S. (2011). The Place of Planning in Sustainability Metrics for Public Works: Lessons From the Philadelphia Region. Public Works management and Policy. Prieiga internetu: <http://bst.sagepub.com/content/16/1/20.full.pdf+html> [žiūrėta 2019 10 08].
34. Dorczak W. R., Dobrowolski Z. (red.), Wybrane problemy współczesnego zarządzania i przywództwa edukacyjnego(s. 20–35).
35. Dunlap R. E., Van Liere K. D. (1978). The “New Environmental Paradigm”. *The Journal of Environmental Education*, 9(4), 10– 19.
36. Dunlap R. E., Van Liere K. D., Mertig A. G., Jones R. E. (2000). Measuring endorsement of the New Ecological Paradigm: A Revised NEP Scale. *Journal of Social Issues*, 56(3), 425– 442.
37. Eagly A. H., Chaiken, S. (1993). The psychology of attitudes. Fort Worth, US: Harcourt Brace Jovanovich.
38. Education 2030: Incheon Declaration and Framework for Action, 2016 m.
39. Esty, D. C., Winston, A. S. (2009). Green to Gold. How Smart Companies Use Environmental Startery to Innovate, Create Value, and Build Competitive Advantage. USA.
40. Fishbein M., Ajzen, I. (2010). Predicting and changing behavior – The reasoned action approach. New York, US: Psychology Press, Taylor and Francis Group.
41. Fransson N., Gärling, T. (1999). Environmental concern: conceptual definitions, measurement methods, and research findings. *Journal of Environmental Psychology*, 19, 369– 382.
42. Fullan M. (2006). Odpowiedzialne i skuteczne kierowanie szkołą. Warszawa: Wyd. Naukowe PWN.
43. Gajus-Lankamer E., Wójcik A. M., 2010, Edukacja dla zrównoważonego rozwoju. Poradnik dla Studentów i nauczycieli, UMCS, Lublin.

44. Galkutė L., Darnaus vystymosi paradigmos projekcija mokykloje, 2005 m.
<http://www.journals.vu.lt/acta-paedagogica-vilnensia/article/view/9756/7480>
45. Gilmore E. (2001). A Critique of Soil Contamination and Remediation: The Dimension of Problem and the Implication for Sustainable Development. *Bulletin of Science, Technology and Society*. SAGE publication, vol. 21, no. 5: 394–400. Prieiga internetu: <http://bst.sagepub.com/content/21/5/394.full.pdf+html> [žiūrėta 2011 09 10].
46. Gericke N., Boeve-de Pauw J., Berglund T., Olsson D. The Sustainability Consciousness Questionnaire: The theoretical development and empirical validation of an evaluation instrument for stakeholders working with sustainable development, 2018
<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/sd.1859> [žr. 2019-10-21]
47. Grunda R. (2010). Estimating Annual Statement Information Usefulness for Business Sustainability Evaluation // *Ekonomika ir Vadyba*.
48. Hahn W., Knoke T., 2010, Sustainable development and sustainable forestry: analogies, differences, and the role of flexibility. *European Journal of Forest Research* 129: 787-801.
49. Halvorsen K.V. (1995), Steps in the Plantain Project: The Ideas, Activities, and Experiences of the Plantain Project, a Scheme to Safeguard Children and their Environment. *Children's Environment* 4.
50. Halvorsen K.V. (2015), Edukacja dla zrównoważonego rozwoju – implementacja wartości do praktyki edukacyjnej. W: J. Bałachowicz, K.V. Halvorsen, A. Witkowska-Tomaszewska, *Edukacja środowiskowa w kształceniu nauczycieli. Perspektywa teoretyczna*. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej.
51. Herbig F., Fouché H., 2013, Maritime piracy and conservation crime in Africa: has the die been cast for an environmental disaster?. *Acta Criminologica/Southern African Journal of Criminology* 26: 37-48.
52. Integruojamųjų (papildomųjų) programų gairės, 2006
53. Jiménez Sanchez M., Lafuente R. (2010). Definición y medición de la conciencia ambiental. *Revista Internacional de Sociología*, 68, 733– 755.
54. Jucevičienė P. ir kt., *Pedagogų rengimas Lietuvos aukštosiose mokyklose darnaus vystymosi švietimo kontekste*, Tyrimo ataskaita, Kaunas, 2006
55. Kafel K., Lenart W., (red.), 1996, *Rozwój zrównoważony w edukacji szkolnej. Jak nauczać zgodnie z ideami Szczytu Ziemi? Poradnik dla nauczycieli*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa.

56. Kalinowska A., 2007, Dekada Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju – zmniejszanie barier. [w:] Kalinowska A. Lenart W. (red) (2007) Wybrane zagadnienia z ekologii i ochrony środowiska. Teoria i praktyka zrównoważonego rozwoju. Wybór wykładów z lat 2004-2007, Uniwersyteckie Centrum Badań nad Środowiskiem Przyrodniczym, Warszawa.
57. Kleer J., Kleiber M. (2015), Zagrożenia globalne barierami rozwoju. Warszawa: Komitet Prognoz „Polska 2000 Plus”.
58. Klein N., 2018, Nie to za mało! Jak stawiać opór polityce szoku i stworzyć świat, jakiego nam trzeba? Wyd. Literackie MUZA, Warszawa.
59. Kollmuss A., Agyeman J. (2002). Mind the gap: Why do people act environmentally and what are the barriers to pro- environmental behavior. *Environmental Education Research*, 8, 239– 260.
60. Kosiedowski, W. (2010). Macroeconomic conditions of sustainable development on the borderline of the European Union and the Commonwealth of Independent States. *Kapitał ludzki w procesie przemian Europy środkowej i wschodniej*. Toruń: Poland.
61. Kożusznik B. (2011). Zachowania człowieka w organizacji. Warszawa: PWE.Nasza wspólna przyszłość.
62. Krause D. (1993). Environmental Consciousness; An empirical study. *Environment and Behavior*, 25(1), 126– 142.
63. Kriwy P., Mecking R. A. (2012). Health and environmental consciousness, costs of behavior and the purchase of organic food. *International Journal of Consumer Studies*, 36(1), 30– 37.
64. Leeming F. C., Dwyer W. O., Bracken, B. A. (1995). Children's environmental attitude and knowledge scale: Construction and validation. *Journal of Environmental Education*, 26(3), 22– 31.
65. Lenkijos Darnaus vystymosi strategija 2025
66. Lezak S. B., Thibodeau, P. H. (2016). Systems thinking and environmental concern. *Journal of Environmental Psychology*, 46, 143– 153.
67. Lider W. Oświata w szwedzkim modelu państwa opiekuńczego Rys historyczny, 2013, www.folkhogskola.nu/Om-folkhogskolan, [žr. 2019-09-18].
68. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. (2011). Prieiga internetu: <http://www.socmin.lt/index.php?1325597997> [žiūrėta 2019 10 10].
69. Lietuvos respublikos vyriausybės nutarimas dėl Lietuvos respublikos vyriausybės 2003 m. rugsėjo 11 d. nutarimo Nr. 1160 „Dėl nacionalinės darnaus vystymosi strategijos

patvirtinimo ir įgyvendinimo“ pakeitimo, 2011 m. kovo 30 d. Nr. 379 Vilnius <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.67FDE56BC3AB>

70. LR Vyriausybės nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. rugsėjo 11 d. nutarimo nr. 1160 „Dėl nacionalinės darnaus vystymosi strategijos patvirtinimo ir įgyvendinimo pakeitimo“ (2009). Rugsėjo 16 d., nr. 1247. Vilnius. Prieiga internetu: http://www.smm.lt/veikla/docs/dv_svietimas/0.816819001255418152.pdf [žiūrėta 2019 10 20].
71. Lukšienė M., Jungtys, Vilnius, 2000
72. Milfont T. L., Duckitt J. (2010). The environmental attitudes inventory: A valid and reliable measure to assess the structure of environmental attitudes. *Journal of Environmental Psychology*, 30(1), 80– 94.
73. Mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategija, 2018; Prieiga per internetą https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/lifelong-learning-strategy-44_lt; [žr. 2019-05-07]
74. Nacionalinė darnaus vystymosi strategija, Vilnius 2011
75. Nacionalinė JT Darnaus vystymosi darbotvarkės iki 2030 m. įgyvendinimo Lietuvoje ataskaita
76. National Development Plan vision for 2030, 2011 m.
77. Noga M.: Ekorozwój a regionalna polityka ekologiczna [w:] Społeczna gospodarka rynkowa. Aspekty regionalne – Materiały konferencyjne pod red. E. Okoń – Horodyńskiej, Akademia Ekonomiczna, Katowice, 1997
78. Olszewski M.: Unia Europejska. Informator o programach pomocowych, Komitet Integracji Europejskiej, Centrum Informacji Europejskiej, Warszawa, 1999
79. Orlitzky, M., Siegel, D., & Waldman, D. (2011). Strategic corporate social responsibility and environmental sustainability. *Business and Society*, 50(1), 6-27.
<https://doi.org/10.1177/0007650310394323>
80. Pery A. Oczekiwane kompetencje dyrektora szkoły. http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:N4_zWZHfS4YJ:bc.ore.edu.pl/Content/379+&cd=1&hl=pl&ct=clnk&gl=pl [žr. 04.03.2019]
81. Popsop Staff, 2015, „Sustainable Brand Index 2015“, <https://popsop.com/2015/03/sb-index-2015-names-sustainability-leaders-in-sweden-denmark-finland-and-norway/> [žr. 2019-10-07].

82. Piontek F., Piontek W., Piontek B.: Ekorozwój i narzędzia jego realizacji, Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko, Białystok, 1997
83. Schlegelmilch B. B., Bohlen G., Diamantopoulos, A. (1996). The link between green purchasing decisions and measures of environmental consciousness. *European Journal of Marketing*, 30(5), 35– 55.
84. Sharma K., Bansal M. (2013). Environmental consciousness, its antecedents and behavioral outcomes. *Journal of Indian Business Research*, 5(3), 198– 214.
85. Szczepanski A., Andersson P. (2016), Perspectives on Place – 15 Professors’ Perceptions of the Importance of the Place for Learning and Teaching Outdoors. W: L. Tuszyńska (red.), *Koncepcja zrównoważonego rozwoju w kształceniu nauczycieli klas początkowych*. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej.
86. Šileika A.; Žičkienė S. 2001. Aplinką tausojanti plėtra: samprata ir diskutuotinos problemos, *Aplinkos tyrimai, inžinerija ir vadyba* 3(17): 3–10.
87. Šivickas G., Simanavičius A., Pukis A. (2010) Paramos smulkiam ir vidutiniam verslui įtakos darniam vystymuisi vertinimas // *Ekonomika ir vadyba*. Nr.15. – Kaunas: KTU.
88. The Structural Funds and their coordination with the Cohesion Fund. Guidelines for programmes in the period 2000-06. Communication of the Commission, The European Commission, 1999
89. UNESCO (2006). United Nations Decade of Education for Sustainable Development 2005–2014, UNESCO. *International implementation scheme*. Paris, France: UNESCO.
90. UNESCO (2009). United Nations Decade of Education for Sustainable Development DESD, 2005–2014: Review of Contexts and Structures for Education for Sustainable Development Learning for a Sustainable World. Paris, France: UNESCO.
91. UNESCO (2014). Unesco Roadmap for Implementation the Global Action Programme on Education for Sustainable Development. Paris, France: UNESCO.
92. UNESCO (2015). Shaping the future we want. UN Decade of Education for Sustainable Development (2005–2014). Final Report, UNESCO. Paris, France: UNESCO.
93. UNESCO programa „Švietimas 2030”; Prieiga per Internetą: <https://unesco.lt/svietimas/mokymasis-visa-gyvenima/unesco-programa-svietimas-visiems>; [žr. 2019-05-07]
94. UNESCO, Švietimas visiems, Prieiga per internetą: <http://www.unesco.lt/svietimas>; [žr. 2019-05-07]
95. Visa ko pradžia yra maža, REC biuras Lietuvoje, 2003 m.

96. Waszkiewicz H., Tyralska-Wojtycza E., 2004, Zielony Certyfikat. Placówka Oświatowa jako Ośrodek Zrównoważonego Rozwoju. Fundacja Ośrodka Edukacji Ekologicznej, Mazowiecki Regionalny Ośrodek Edukacji Ekologicznej, Warszawa.
97. Zelezny L. C., Schultz P. W. (2000). Promoting environmentalism. *Journal of Social Issues*, 56(3), 365– 371.

PRIEDAI

Priedas Nr. 1

Apklausa Lyderių Laikas 3 magistrinio darbo tyrimas

Esu Ana Pavilovič-Jančis, projekto „Lyderių laikas 3“ formaliosios studijų programos „Švietimo lyderystė“ ISM Vadybos ir ekonomikos universiteto magistrantė. Rašau magistro baigiamąjį darbą ir atlieku tyrimą, kurio tikslas - identifikuoti veiksnius, lemiančius darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimą Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose. **Darnusis vystymasis** – ekonomikoje, sociologijoje, aplinkotyroje, politologijoje vartojama sąvoka, apimanti visumą metodų, kuriais siekiama užtikrinti vystymąsi, tenkinantį žmonių gerovę dabartyje nesumažinant žmonių gerovės galimybių ateityje.

Apklausa yra anoniminė. Visi duomenys bus naudojami tik apibendrintai analizei magistriniame darbe. Šios apklausos rezultatai viešai nepublikuojami.

Jeigu Jums kiltų klausimų ar norėtumėte sužinoti tyrimo išvadą, galite susisiekti su manimi el.

paštu:

045525@stud.ism.lt

Nuoširdžiai dėkoju Jums už dalyvavimą!

Šios anketos rezultatai viešai nepublikuojami.

Jūsų IP adresas bus žinomas tyrimą atliekančiam studentui, jo darbo vadovui ir kitiems universiteto atstovams: programos direktoriui, kvalifikacinės gynimo komisijos nariams, etikos komisijos nariams. IP adresai bus saugomi slaptažodžiu apsaugotame kompiuteryje. Kiti asmeniniai duomenys, tokie kaip Jūsų fizinė buvimo vieta, nėra renkami aktyviais veiksmais. Jei turite kokių nors klausimų, susijusių su duomenų apsauga prieš arba po dalyvavimo tyrime, prašome susisiekti su tyrimą atliekančiu studentu 045525@stud.ism.lt arba dpo@ism.lt.

Aš perskaičiau aukščiau pateiktą informaciją ir duodu sutikimą rinkti mano asmeninius duomenis aukščiau nurodytais tikslais.

Taip

Ne

Pažymėkite, kiek pritariate esantiems teiginiams, kai 1 – "visiškai nesutinku", o 5 – "visiškai sutinku".

Teiginys	1	2	3	4	5
Darniam vystymuisi užtikrinti būtina sumažinti vandens suvartojimą.					
Darniam vystymuisi užtikrinti nebūtina išsaugoti gamtos.					
Darnus vystymasis reikalauja, kad mes, žmonės, sumažintume visų rūšių atliekas.					
Darniam vystymuisi užtikrinti (išsaugojant biologinę įvairovę) būtina išsaugoti gyvų būtybių įvairovę.					
Darnus vystymasis reikalauja perėjimo prie atsinaujinančių gamtos išteklių.					
Darniam vystymuisi užtikrinti žmonės turi būti išmokyti, kaip apsisaugoti nuo stichinių nelaimių.					
Pagerėję žmonių šansai į ilgą ir sveiką gyvenimą prisideda prie darnaus vystymosi.					
Darniai plėtrai būtina kultūra, kurioje konfliktai sprendžiami taikiai.					
Žmonės, kurie naudojami savo demokratinėmis teisėmis, yra būtini užtikrinti darnų vystymąsi (pavyzdžiui, jie balsuoja rinkimuose, įsitraukia į socialines problemas, reiškia savo nuomonę).					
Darniam vystymuisi užtikrinti būtina sustiprinti mergaičių ir moterų teises bei didinti lygybę visame pasaulyje.					

Užtikrinant darnų vystymąsi būtina gerbti žmogaus teises.					
Norint užtikrinti darnaus vystymosi plėtrą, visi pasaulio žmonės turi turėti galimybę gauti gerą išsilavinimą.					
Darniam vystymuisi užtikrinti būtina gerbti kitas kultūras.					
Darniam vystymuisi užtikrinti reikia sustabdyti tokias pagrindines užkrečiamąsias ligas kaip ŽIV / AIDS ir maliariją.					
Darnus vystymasis reikalauja, kad įmonės elgtųsi atsakingai prieš savo darbuotojus, klientus ir tiekėjus.					
Darniam vystymuisi reikalingas teisingas prekių ir paslaugų paskirstymas tarp pasaulio žmonių.					
Darniam vystymuisi užtikrinti būtina panaikinti skurdą pasaulyje.					
Darnus vystymasis reikalauja, kad žmonės suprastų, kaip veikia ekonomika.					
Manau, kad sunaudojant daugiau gamtos išteklių, nei mums reikia, ateityje nekyla grėsmė žmonių sveikatai ir gerovei.					
Manau, kad norint apsaugoti aplinką reikia griežtesnių įstatymų ir kitų teisės aktų.					
Manau, kad svarbu imtis priemonių kovojant su problemomis, susijusiomis su klimato kaita.					
Manau, kad gerai, kad kiekvienas iš mūsų sunaudojame tiek vandens, kiek norime.					
Manau, kad kiekvienam turėtų būti suteikta galimybė įgyti žinių, vertybių ir įgūdžių, reikalingų norint gyventi darniai.					
Aš manau, kad mes, kurie gyvename dabar, turėtume įsitikinti, kad ateityje žmonės mėgausis tokia pat gyvenimo					

kokybe kaip mes.					
Manau, kad vyriausybė turėtų suteikti finansinę pagalbą, kad skatintų daugiau žmonių pereiti prie ekologiškų automobilių.					
Manau, kad vyriausybė visus savo sprendimus turėtų priimti remdamasi darnaus vystymosi plėtra.					
Manau, kad svarbu, kad žmonės visuomenėje naudotųsi savo demokratinėmis teisėmis ir įsitrauktų į svarbius klausimus.					
Manau, kad moterims ir vyrams visame pasaulyje turi būti suteiktos vienodos švietimo ir įsidarbinimo galimybės.					
Manau, kad įmonės privalo sumažinti pakuočių ir vienkartinį gaminių naudojimą.					
Manau, kad svarbu sumažinti skurdą.					
Manau, kad turtingų šalių įmonės turėtų sudaryti neturtingų šalių darbuotojams tokias pačias sąlygas kaip turtingose šalyse.					
Manau, kad žmonės, kurie teršia žemę, orą ar vandenį, turėtų sumokėti už žalą, kurią jie daro aplinkai.					
Kur įmanoma, renkuosi važiuoti dviračiu ar eiti pėsčiomis, užuot važiuojęs motorine transporto priemone.					
Aš niekada nešvaistau vandens.					
Perdirbu tiek, kiek galiu.					
Šiukšles renku, kai jas matau kaime ar viešose vietose.					
Aš negalvoju apie tai, kaip mano veiksmai gali pakenkti natūraliai aplinkai.					
Aš visada atskiriu maisto atliekas prieš išmesdamas šiukšles, kai turiu galimybę.					

Aš pakeičiau savo asmeninio gyvenimo būdą, norėdamas sumažinti atliekų kiekį (pvz., išmesti mažiau maisto ar nešvaistyti medžiagų).					
Kai naudojuosi kompiuteriu ar mobiliuoju telefonu, žaidžiu žaidimus ir panašiai, su kitais visada elgiuosi ir bendrauju taip pat pagarbiai, kaip norėčiau, kad taip jie elgtųsi ar bendrautų su manimi realiame gyvenime.					
Aš dažnai renkuosi gyvenimo būdą, kuris nėra geras mano sveikatai.					
Aš dirbu darbo grupėse (pvz., Metodinėje taryboje, metodinėje grupėje, klasės komitete) savo mokykloje.					
Aš su visais elgiuosi vienodai, net jei jie turi kitokią kultūrinę kilmę nei mano.					
Palaikau pagalbos organizaciją ar aplinkosaugos grupę.					
Aš demonstruoju tą pačią pagarbą vyrams ir moterims, berniukams ir mergaitėms.					
Aš įsitraukiu į veiklas, kurios padeda neturtingiems žmonėms.					
Aš dažnai perku naudotas prekes internetu arba parduotuvėje.					
Vengiu pirkti prekes iš blogos reputacijos įmonių, atkreipiu dėmesį į tai, ar įmonės rūpinasi savo darbuotojais ir aplinka.					
Aš žiūriu naujienų programas arba skaitau laikraščių straipsnius, susijusius su ekonomika.					

Skalių ir anketos aprašymas:

Priedas Nr. 2

Jūsų IP adresas bus žinomas tyrimą atliekančiam studentui, jo darbo vadovui ir kitiems universiteto atstovams: programos direktoriui, kvalifikacinės gynimo komisijos nariams, etikos komisijos nariams. IP adresai bus saugomi slaptažodžiu apsaugotame kompiuteryje. Kiti asmeniniai duomenys, tokie kaip Jūsų fizinė buvimo vieta, nėra renkami aktyviais veiksmais. Jei turite kokių nors klausimų, susijusių su duomenų apsauga prieš arba po dalyvavimo tyrime, prašome susisiekti su tyrimą atliekančiu studentu 045525@stud.ism.lt arba dpo@ism.lt. Aš perskaičiau aukščiau pateiktą informaciją ir duodu sutikimą rinkti mano asmeninius duomenis aukščiau nurodytais tikslais.

Atsakymo variantai	Kiekis	Santykis
taip	118	43.2%
Ne	50	18.3%
Neatsakė į klausimą	105	38.5%

Teiginys	1	2	3	4	5
Darniam vystymuisi užtikrinti būtina sumažinti vandens suvartojimą.	32 (11.7%)	19 (7.0%)	67 (24.5%)	77 (28.2%)	78 (28.6%)
Darniam vystymuisi užtikrinti nebūtina išsaugoti gamtos.	218 (79.9%)	15 (5.5%)	8 (2.9%)	7 (2.6%)	25 (9.2%)
Darnus vystymasis reikalauja, kad mes, žmonės, sumažintume visų rūšių atliekas.	5 (1.8%)	7 (2.6%)	17 (6.2%)	41 (15.1%)	202 (74.3%)
Darniam vystymuisi užtikrinti (išsaugojant biologinę įvairovę) būtina išsaugoti gyvų būtybių įvairovę.	6 (2.2%)	5 (1.8%)	12 (4.4%)	54 (19.9%)	194 (71.6%)
Darnus vystymasis reikalauja perėjimo prie atsinaujinančių gamtos išteklių.	2 (0.7%)	6 (2.2%)	38 (13.9%)	59 (21.6%)	168 (61.5%)
Darniam vystymuisi užtikrinti žmonės turi būti išmokyti, kaip apsaugoti nuo stichinių nelaimių.	1 (0.4%)	10 (3.7%)	37 (13.6%)	55 (20.2%)	169 (62.1%)
Pagerėję žmonių šansai į ilgą ir sveiką gyvenimą prisideda prie darnaus vystymosi.	3 (1.1%)	6 (2.2%)	32 (11.8%)	89 (32.7%)	142 (52.2%)
Darniai plėtrai būtina kultūra, kurioje konfliktai sprendžiami taikiai.	1 (0.4%)	6 (2.2%)	11 (4.0%)	50 (18.4%)	204 (75.0%)
Žmonės, kurie naudojami savo demokratinėmis teisėmis, yra būtini užtikrinti darnų vystymąsi (pavyzdžiui, jie balsuoja rinkimuose, įsitraukia į socialines problemas, reiškia savo nuomonę).	1 (0.4%)	7 (2.6%)	33 (12.1%)	81 (29.7%)	151 (55.3%)
Darniam vystymuisi užtikrinti būtina sustiprinti	5 (1.8%)	12	53	64	139

Teiginys	1	2	3	4	5
mergaičių ir moterų teises bei didinti lygybę visame pasaulyje.		(4.4%)	(19.4%)	(23.4%)	(50.9%)
Užtikrinant darnų vystymąsi būtina gerbti žmogaus teises.	2 (0.7%)	3 (1.1%)	10 (3.7%)	45 (16.5%)	212 (77.9%)
Norint užtikrinti darnaus vystymosi plėtrą, visi pasaulio žmonės turi turėti galimybę gauti gerą išsilavinimą.	3 (1.1%)	7 (2.6%)	29 (10.6%)	73 (26.7%)	161 (59.0%)
Darniam vystymuisi užtikrinti būtina gerbti kitas kultūras.	1 (0.4%)	4 (1.5%)	17 (6.3%)	59 (21.8%)	190 (70.1%)
Darniam vystymuisi užtikrinti reikia sustabdyti tokias pagrindines užkrečiamąsias ligas kaip ŽIV / AIDS ir maliariją.	4 (1.5%)	6 (2.2%)	35 (12.9%)	63 (23.2%)	164 (60.3%)
Darnus vystymasis reikalauja, kad įmonės elgtųsi atsakingai prieš savo darbuotojus, klientus ir tiekėjus.	1 (0.4%)	1 (0.4%)	13 (4.8%)	52 (19.1%)	205 (75.4%)
Darniam vystymuisi reikalingas teisingas prekių ir paslaugų paskirstymas tarp pasaulio žmonių.	1 (0.4%)	1 (0.4%)	44 (16.1%)	91 (33.3%)	136 (49.8%)
Darniam vystymuisi užtikrinti būtina panaikinti skurdą pasaulyje.	0 (0.0%)	6 (2.2%)	29 (10.7%)	91 (33.5%)	146 (53.7%)
Darnus vystymasis reikalauja, kad žmonės suprastų, kaip veikia ekonomika.	3 (1.1%)	3 (1.1%)	49 (18.1%)	110 (40.6%)	106 (39.1%)
Manau, kad sunaudojant daugiau gamtos išteklių, nei mums reikia, ateityje nekyla grėsmė žmonių sveikatai ir gerovei.	147 (53.8%)	38 (13.9%)	20 (7.3%)	30 (11.0%)	38 (13.9%)
Manau, kad norint apsaugoti aplinką reikia griežtesnių įstatymų ir kitų teisės aktų.	6 (2.2%)	14 (5.1%)	67 (24.5%)	76 (27.8%)	110 (40.3%)
Manau, kad svarbu imtis priemonių kovojant su problemomis, susijusiomis su klimato kaita.	3 (1.1%)	6 (2.2%)	27 (9.9%)	75 (27.5%)	162 (59.3%)
Manau, kad gerai, kad kiekvienas iš mūsų sunaudojame tiek vandens, kiek norime.	47 (17.2%)	52 (19.0%)	73 (26.7%)	54 (19.8%)	47 (17.2%)
Manau, kad kiekvienam turėtų būti suteikta galimybė įgyti žinių, vertybių ir įgūdžių, reikalingų norint gyventi darniai.	1 (0.4%)	2 (0.7%)	13 (4.8%)	73 (26.9%)	182 (67.2%)
Aš manau, kad mes, kurie gyvename dabar, turėtume įsitikinti, kad ateityje žmonės mėgausis tokia pat gyvenimo kokybe kaip mes.	8 (2.9%)	8 (2.9%)	41 (15.1%)	78 (28.7%)	137 (50.4%)
Manau, kad vyriausybė turėtų suteikti finansinę pagalbą, kad skatintų daugiau žmonių pereiti prie ekologiškų automobilių.	6 (2.2%)	5 (1.8%)	35 (12.9%)	75 (27.6%)	151 (55.5%)
Manau, kad vyriausybė visus savo sprendimus turėtų priimti remdamasi darnaus vystymosi plėtra.	3 (1.1%)	2 (0.7%)	32 (11.8%)	78 (28.7%)	157 (57.7%)
Manau, kad svarbu, kad žmonės visuomenėje naudotųsi savo demokratinėmis teisėmis ir	1 (0.4%)	4 (1.5%)	29 (10.6%)	87 (31.9%)	152 (55.7%)

Teiginys	1	2	3	4	5
įsitrauktų į svarbius klausimus.					
Manau, kad moterims ir vyrams visame pasaulyje turi būti suteiktos vienodos švietimo ir įsidarbinimo galimybės.	3 (1.1%)	1 (0.4%)	19 (7.0%)	51 (18.7%)	199 (72.9%)
Manau, kad įmonės privalo sumažinti pakuočių ir vienkartinį gaminių naudojimą.	4 (1.5%)	7 (2.6%)	24 (8.9%)	67 (24.7%)	169 (62.4%)
Manau, kad svarbu sumažinti skurdą.	2 (0.7%)	2 (0.7%)	24 (8.8%)	65 (23.9%)	179 (65.8%)
Manau, kad turtingų šalių įmonės turėtų sudaryti neturtingų šalių darbuotojams tokias pačias sąlygas kaip turtingose šalyse.	2 (0.7%)	8 (2.9%)	51 (18.7%)	77 (28.2%)	135 (49.5%)
Manau, kad žmonės, kurie teršia žemę, orą ar vandenį, turėtų sumokėti už žalą, kurią jie daro aplinkai.	5 (1.8%)	6 (2.2%)	29 (10.7%)	66 (24.4%)	165 (60.9%)
Kur įmanoma, renkuosi važiuoti dviračiu ar eiti pėsčiomis, užuot važiuavęs motorine transporto priemone.	14 (5.1%)	24 (8.8%)	79 (28.9%)	68 (24.9%)	88 (32.2%)
Aš niekada nešvaistau vandens.	5 (1.8%)	19 (7.0%)	89 (32.6%)	84 (30.8%)	76 (27.8%)
Perdirbu tiek, kiek galiu.	7 (2.6%)	12 (4.4%)	82 (30.3%)	91 (33.6%)	79 (29.2%)
Šiukšles renku, kai jas matau kaime ar viešose vietose.	14 (5.2%)	28 (10.4%)	77 (28.5%)	97 (35.9%)	54 (20.0%)
Aš negalvoju apie tai, kaip mano veiksmai gali pakenkti natūraliai aplinkai.	119 (44.2%)	65 (24.2%)	37 (13.8%)	29 (10.8%)	19 (7.1%)
Aš visada atskiriu maisto atliekas prieš išmesdamas šiukšles, kai turiu galimybę.	8 (3.0%)	22 (8.1%)	52 (19.2%)	74 (27.3%)	115 (42.4%)
Aš pakeičiau savo asmeninio gyvenimo būdą, norėdamas sumažinti atliekų kiekį (pvz., išmesti mažiau maisto ar nešvaistyti medžiagų).	12 (4.4%)	19 (7.0%)	61 (22.5%)	109 (40.2%)	70 (25.8%)
Kai naudojuosi kompiuteriu ar mobiliuoju telefonu, žaidžiu žaidimus ir panašiai, su kitais visada elgiuosi ir bendrauju taip pat pagarbiai, kaip norėčiau, kad taip jie elgtųsi ar bendrautų su manimi realiame gyvenime.	5 (1.8%)	4 (1.5%)	17 (6.2%)	59 (21.7%)	187 (68.8%)
Aš dažnai renkuosi gyvenimo būdą, kuris nėra geras mano sveikatai.	59 (21.6%)	73 (26.7%)	76 (27.8%)	50 (18.3%)	15 (5.5%)
Aš dirbu darbo grupėse (pvz., Metodinėje taryboje, metodinėje grupėje, klasės komitete) savo mokykloje.	16 (5.9%)	8 (2.9%)	17 (6.2%)	65 (23.9%)	166 (61.0%)
Aš su visais elgiuosi vienodai, net jei jie turi kitokią kultūrinę kilmę nei mano.	4 (1.5%)	6 (2.2%)	17 (6.2%)	64 (23.5%)	181 (66.5%)
Palaikau pagalbos organizaciją ar aplinkosaugos grupę.	19 (7.0%)	14 (5.1%)	61 (22.4%)	78 (28.7%)	100 (36.8%)

Teiginys	1	2	3	4	5
Aš demonstruoju tą pačią pagarbą vyrams ir moterims, berniukams ir mergaitėms.	4 (1.5%)	1 (0.4%)	12 (4.4%)	39 (14.4%)	215 (79.3%)
Aš įsitraukiu į veiklas, kurios padeda neturtingiems žmonėms.	15 (5.6%)	31 (11.5%)	84 (31.1%)	84 (31.1%)	56 (20.7%)
Aš dažnai perku naudotas prekes internetu arba parduotuvėje.	71 (26.0%)	59 (21.6%)	71 (26.0%)	34 (12.5%)	38 (13.9%)
Vengiu pirkti prekes iš blogos reputacijos įmonių, atkreipiu dėmesį į tai, ar įmonės rūpinasi savo darbuotojais ir aplinka.	16 (5.9%)	28 (10.3%)	75 (27.5%)	74 (27.1%)	80 (29.3%)
Aš žiūriu naujienų programas arba skaitau laikraščių straipsnius, susijusius su ekonomika.	14 (5.1%)	26 (9.6%)	77 (28.3%)	89 (32.7%)	66 (24.3%)